

Нұрділда ОРАЗ, Ішкі істер министрлігінің ресми өкілі:

«ПОЛИЦИЯ АРАНДАТТЫ ДЕУ – АУЫР АЙЫП»

5-бет

ЗАҢ

ZANMEDIA.KZ

газеті

Қоғамдық-саяси, құқықтық газет

✉ zangazet@mail.ru

№10 (3438) 4 ақпан 2022

🔍 БҮГІНГІНІҢ БАС ТАҚЫРЫБЫ

ҒЫЛЫМНЫҢ КӨСЕГЕСІ ҚАШАН КӨГЕРЕДІ?

Жақында ҚР Премьер-Министрінің орынбасары Е. Тоғжанов ғылымды дамыту бойынша кеңес өткізді. Жиынға салалық мемлекеттік органдардың, ғылыми ұйымдардың мүшелері және жетекші ғалымдар қатысты. Вице-премьер ғана емес, бұған дейін Президент Қ. Тоқаев та ғылым саласының қазіргі жағдайын сынға алып, ғылыми зерттеулер нәтижелерінің төмендігін, олардың ел экономикасы мен оның дамуына әсерінің мүлдем әлсіздігін, ғылымның өндіріспен тиісті өзара байланысының болмауын, тәжірибелік-конструкторлық жұмыстар үлесінің төмендігін, одан бөлек ғылымның гуманитарлық бағытында да елді елең еткізер дүниелердің аздығын сынға алған болатын. Статистика ғылымның қай саласына болса да елде аз көңіл бөлініп жатпағанын көрсетеді. Оған негіз де жоқ емес.

(Жалғасы 6-бетте)

🔍 МӘСЕЛЕ

СУ МӘСЕЛЕСІ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУДЫ ТЕЖЕУІ МҮМКІН

Орталық коммуникациялар қызметінің алаңында су шаруашылығының жай-күйіне қатысты брифинг өткізген Экология, геология және табиғи ресурстар вице-министрі Серік Қожаниязов су шаруашылығының қазіргі жағдайы туралы есеп берді. Оның айтуынша, еліміздегі жалпы суармалы судың 97 пайызы Арал-Сырдария, Шу-Талас және Балқаш-Алакөл бассейндеріне тиесілі. Су тасқыны қаупі басым бассейндерге Есіл, Нұра-Сарысу, Ертіс және Тобыл-Торғай жатады.

Қазақстан бассейндеріндегі су қоймаларында жиналған судың көлемі биыл өткен жылмен салыстырғанда айтарлықтай төмен болып тұр. Ең қиын жағдай Арал-Сырдария бассейнінде болады деп күтілуде. Ондағы Токтоғұл су қоймасында (Қырғыз Республикасы) 1 млрд 672 млн м³, Бахри-Точик су қоймасында (Тәжікстан Республикасы) 29 млн м³, Шардара су қоймасында 545 млн м³, ал Көксарай контрреттегішінде 20 еседен астам аз. Балқаш-Алакөл бассейніндегі Қапшағай су қоймасы мен Балқаш көліндегі су өткен жылғы деңгейге жуықтайды. Шу-Талас бассейніндегі Киров су қоймасында (Қырғыз Республикасы) 38,4 млн м³,

Шу өзеніндегі Тасөткел су қоймасында 64,7 млн м³ артық. Ал Ортотокой су қоймасында (Қырғыз Республикасы) 113 млн м³ аз.

Климаттың өзгеруі, сондай-ақ су шаруашылығындағы қордаланған мәселелер республиканың әлеуметтік-экономикалық дамуын тежеуші факторға айналуы мүмкін. 2030 жылға қарай су ресурстарының тапшылығы қолданыстағы тұтыну деңгейінің 23% құрауы мүмкін деп болжануда деген министр республиканың су саласының негізгі проблемаларын атады. Олар: барлық суармалы алқаптардың 80% жуығы шоғырланған және барлық суармалы судың 97% пайдаланылатын елдің

(Соңы 3-бетте)

ҚАЗАҚСТАН
ТӘУЕЛСІЗДІГІНЕ

30 ЖЫЛ

БАҒАНЫ КҮШПЕН ҰСТАУ
ИНФЛЯЦИЯНЫ АРТТЫРАДЫ

3-бет

КЕК СЕМСЕРІ

8-бет

🔍 ТҮЛІҒА

ЕҢБЕГІ ДЕ, ЕСІМІ ДЕ ЕЛ ЕСІНДЕ

ҚАРАҒАНДЫ УНИВЕРСИТЕТІ ТАЛАЙ ҚАЗАҚ БАЛАСЫНЫҢ БІЛІМ ҚАЙНАРЫНАН НӘР АЛЫП, ҚАБЫРҒА-СЫНАН ҚАТАЙЫП ШЫҒУЫНА ҰЙЫТҚЫ БОЛҒАН ҚАСИЕТТІ ҚАРА ШАҢЫРАҚ, АЛАСАРМАС, АЛТЫН ҰЯ.

1982 жылы әскер қатарынан оралғаннан кейін Қарағанды мемлекеттік университетінің заң факультетіне күзде дайындық бөліміне түсіп, 1983 жылы бірінші курсқа қабылдандым. Сол жылы жазда университетті бітірген түлектер ішінде айналасын үлгілі тәртібімен тәнті еткен, оқуға құмарлығымен оқшауланған озат түлектің бірі Ақжан Жайлауханұлы Ештай дипломын алып, өмірдің келесі белесіне бет алыпты.

(Соңы 2-бетте)

ТҮЛҒА

ЕҢБЕГІ ДЕ, ЕСІМІ ДЕ ЕЛ ЕСІНДЕ

(Соңы. Басы 1-бетте)

Аталмыш оқу ордасында оқып жүргенімізде ұстаздардың Ақжан Ештай туралы айтқан мақтау сөздері, сонымен қатар оқу орнының көрнекі жеріне орналасқан «Біздің мақтанышымыз» деп аталатын фотостендтегі Ақжанның бейнесі есімде қалыпты.

Заулаған өмір алды-артымызға қаратпай біз де қасиетті ҚарМУ-ды бітіріп шықтық. Ел қатарлы алғашқы еңбек жолымды адвокаттар алқасындағы қызметтен бастадым. Өз мамандығымның мәнісін бірте-бірте меңгере келе аудандық, облыстық сот алқасына мүше боп сатылап өстім. Сол тұстағы республикалық соттар жиындарына қатысу құрметі бізге де бұйырып, келелі басқосудың бірінде Ақжан Жайлауханұлымен бетпе-бет кездесіп таныстым. Бұл 2000 жылдардың бас жағы болатын.

Сабырлы мінез, салиқалы ұстанымдағы кісі екені оның «арық сөйлеп, семіз шығатын» болмысынан байқалатын. Арамыздағы жарты жылды есептегенде екеуміз түйдей замандас боп шықтық. Сөз арасында менің жұмыстарыма аздаған жылы пікір білдіріп өтті. Соған орай мен де ризашылығымды жеткіздім. Алғашқы жолығысуымыз, оның үстіне Ақжан Жайлауханұлының көп сөзге жоктығы ашылып тілдесуге мүмкіндік бермеді және уақыт тығыздығы да оған себеп болғаны шындық.

Қызмет бабына қарай Ақжан Ештай Қазақстанның бірнеше жерінде жоғары лауазымдарды атқарды. Там-тұмдаған таныстығымызға қарамастан мен оған сырттай тілектестік ниетте жүрсем, ол да маған осындай пейілде болыпты. Мұны ол Жоғарғы Соттағы қызметте жүрген кезіндегі кездесуінде айтты.

Қазақ мұндайда «Бәрекелді жігітке» – демейтін бе еді, маған деген көңіліне маркайып қалдым.

Білім-білігіне, ақыл-қайратына арқа тіреумен заң саласының жоғары беделді маманы ретінде мойындалған Ақжан Ештай қайда ауысып жұмыс атқарса да, қай ортаның болсын төрінен орын ала беретіні неден? Өйткені, бойына сүтпен біткен мінезі, жастайынан ата-анадан алған тәрбие-өнегесі оның шынайы азамат болып қалыптасуына ықпал етті. Ақжанның орта мектепті алтын медальмен бітіруі, жоғары оқуды үздіктер қатарында аяқтап, қызметке аяқ іліктіргеннен бергі еңбектенген

ҰЛТЫНЫҢ БОЛАШАҒЫН ОЙЛАЙТЫН ЖАН ӨЗІНІҢ АР-ҰЯТЫНА СЕНІП ІС ЖАСАЙДЫ. АҚЖАН ӘРІПТЕСІМІЗ АНА ТІЛІМІЗДІҢ МЕРЕЙІН ӨСІРУ ЖОЛЫНДА ҚАЙРАТ, НАМЫСЫНА ҚАМШЫ БАСЫП ОРЫСШАСЫ ОРМАНДАЙ СЫҢСЫҒАН ЕЛДІҢ БЕТІН МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛГЕ БҰРУ БАҒЫТЫНДА ҚОМАҚТЫ ЖҰМЫС ЖАСАДЫ. ЯҒНИ, СЕҢДЕЙ СІРЕСКЕН ІСТІ БАРЫНША ЖҰМСАРТЫП, ЖҰРТ ТОСҚАН ЖАҚТАН КӨРІНЕ БІЛДІ. СОДАН ДА ШЫҒАР КӨГІЛДІР КӨКШЕДЕ «АҚЖАННЫҢ АҚ ЖОЛЫ» ДЕГЕН ТІР-КЕС ҚАЛЫПТАСҚАН.

жерінде әділдік туын аласартпай, азаматтық тұлғасына кір шалдырмай

жүруі тектілігінен екені күмәнсіз. Ақыл-парасатпен елге қызмет етуде әлсізге болысып, әсіре әлділердің ақиқат жолымен аптығын басуды керекті іс деп білді және өмірінің соңына дейін осы принципті ұстанды.

2009–2013 жылдар аралығында Ақжан Ештай Ақмола облыстық сотының төрағасы қызметін атқарған кезде қанша іс-шараға бастамашы болды, бәрі өз деңгейінде жүзеге асып отырды. Бұл, сөз жоқ, оның ықтияттылығы әрі жауапкершілікті жоғары қоюымен байланысты.

Мен 2017 жылы Шығыс Қазақстаннан Ақмола облыстық сотының төрағасы лауазымына ауысып келдім. Сонда сот ғимараты алдындағы қазақтың мәртебелі тұлғалары, дала демократтары Төле, Қазыбек, Әйтеке билердің тастан қашалған бюсттері маған ерекше әсер еткен еді. Мұны белгілі заңгер, осында төраға қызметінде жүргенде Ақжан Ештай жасаған екен. Ақыл-парасаты жүзінен төгілген даңқты билер

бар қабілетін жұмсағанын байқау қиын емес.

Ақмола сотында жүрген шағында жергілікті ақсақалдармен тығыз қарым-қатынас орнатып, олармен елдік мәселелер төңірегінде пікірлесіп ортақ шаруалардың шырайын келтірді. Сол сияқты журналистермен ашық есік күндерін, сырласу сұхбаттарын өткізуді жиілетіп, сот пен ел арасының байланысын нығайтуға көп көңіл бөлді.

Ұлтының болашағын ойлайтын жан өзінің ар-ұятына сеніп іс жасайды. Ақжан әріптесіміз ана тіліміздің мерейін өсіру жолында қайрат, намысына қамшы басып орысшасы ормандай сыңсыған елдің бетін мемлекеттік тілге бұру бағытында қомақты жұмыс жасады, яғни сендей сірескен істі барынша жұмсартып, жұрт тосқан жақтан көріне білді. Содан да шығар көгілдір Көкшеде «Ақжанның ақ жолы» деген тіркес қалыптасқан.

Өз кезінде мемлекетіміздің мерекелік медальдары мен Алғыс хаттарына ие болуы оның елеулі еңбегінің жемісі әрі жеңісі екені анық. Иә, сондай іскер азаматтың өмірінің кенеттен тоқтап қалуы, оны білетін талай жақсы мен жайсаңдарға оңай соққы болған жоқ. Небары 56 жасында дүниеден өте шыққан Ақжан Ештайдың еліміздің заң саласына қосқан үлесі аз емес. Еңбегі де, есімі де ел есінде ұзақ уақыттар бойы сақталарына шүбә жоқ.

Алла оның жары Айгүл мен ұл-қыздарына ұзақ ғұмыр мен жақсылық нәсіп етпей. Құдай ісіне амал жоқ, топырағы торқа болсын.

Досжан ӘМІР,
Ақмола облыстық сотының
төрағасы

ЖАҢА ЗАҢ

ДАУДЫ СОТҚА ДЕЙІН ШЕШУДІҢ ЖАҢА ТЕТІГІ

Берік ИМАНМАДИЕВ,
Ұржар аудандық сотының судьясы

«Адамдардың заны: жақсылық құру және ұрыс, дау-дамайдан аулақ болу» дейді ежелгі Қытай ойшылы Лао-цзы. Құқықтық заңнама да осы қағидадан алыс кетпейді. Әсіресе, медиация, дауларды соттан тыс шешу тетіктері кешірім мен бітімге негізделген. Өйткені, соттасудың азаматтарға қаржылық жақтан да, уақыт жағынан да тиімсіз екенін дәлелдеу артық. Осыны ескере отырып Қазақстанда соңғы жылдары дауларды соттан тыс және сотқа дейін реттеуге басымдық берілуде. «Медиация туралы» заң қабылдаудан басталған бұл қадам заңдық тұрғыдан жетілдіріліп келеді. Азаматтық процесік кодекске өзгерістер енгізіліп, биылғы жылдың қаңтар айынан бастап қолданысқа енуі сол маңызды істің жалғасы іспеттес.

«Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне азаматтық процесік заңнаманы жетілдіру және дауларды соттан тыс және сотқа дейінгі реттеу институттарын дамыту мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» заң қазір қолданыста. Бұл құжаттың қазақстандық қоғамға берер артықшылығы аз емес. Бүгінде судьялар жаңа заңнаманың негізгі жаңашылдықтарын жұртшылыққа таныстыру, түсіндіру бағытында ауқымды жұмыстар жүргізуді бастады. Өйткені, халықтан қолдау таппаған, көпшіліктің сұранысына ие болмаған заң пайдасыз. Ал заңның маңызын, мәнін білу үшін азаматтарға заңның артықшылығын қарапайым тілмен таныстыру міндет.

Бұл заң Мемлекет басшысының Қазақстан халқына жолдауында берілген тапсырмасына орай дайындалғаны белгілі. Онда Президент: «Дауларды шешудің баламалы тәсілдерін дамыту керек, бұл мемлекеттің қатысуынсыз, ымыраға келуге мүмкіндік береді» деген болатын. Яғни, жаңа құ-

жат медиация институтын дамытуға, дауларды шешудің соттан тыс тәртібін кеңейтуге, оның ішінде татуластыру рәсімдерін жан-жақты қолдану мақсатында әзірленген. Жалпы, татуластыру рәсімдерін қолдану сот шығындарын азайтуға, халықты осы маңызды іске неғұрлым белсенді тартуға көмектеседі. Оған қосымша осы рәсімдерді нақты реттеу – судьяның, адвокаттың, нотариустың медиацияны жүзеге асыру мүмкіндігін қамтамасыз етеді. Нәтижесінде сот талқылауының жаңа тәсілі – тараптар үшін дауларды тез шешуге ынталандыратын болады. Бұл соттардағы жүктемені азайтуға ықпал етеді.

Құжатта азаматтық процеске «сотқа дейінгі хаттама» деген жаңа институт енгізілген. Ол тараптарға сотта табысқа жету мүмкіндіктерін бағалауға және сот шешімін асыруға байланысты дауды, соттан тыс және басқа да бірқатар тәртіппен шешу мүмкіндігін пайдалануға жағдай туғызады. Бұл тәсілді қолданатын елдерде көптеген даулар сотқа жетпейді. Өйткені тараптар сотқа дейін бір-біріне барлық дәлелдерді ашып көрсетуі тиіс. Нәтижесінде олар соттасқан дұрыс па, бұрыс па білетін болады.

Тағы бір ерекше жаңашылдық жүктемесі неғұрлым көп сотты автоматтандырылған ақпаратты жүйе арқылы анықтап, эксауматтық соттылықты таңдау құқығын берумен байланысты.

«Сотқа дейінгі хаттама» азаматтардың құқықтық сауатын көтеріп қоймай, сот пен халық арасындағы сенімді нығайту кепілі саналады. Өйткені, татуластырушы судья сотқа дейінгі хаттаманы тараптарға жіберу арқылы татуласудың артықшылықтары мен салдарын түсіндіреді, тараптардың пікірін анықтайды. Ауызша өтініш АБФ арқылы тіркеледі немесе жазбаша өтініш талап етіледі. Сонымен бірге қос тарапқа сотқа дейінгі хаттаманың тараптық бланкісін (үлгісін) ұсынады және оны жасау үшін мерзімін белгілейді. Тараптарды татуластыру рәсіміне, оның ішінде сотқа дейінгі хаттама жасай отырып медиаторды немесе өкілдерді шақыру құқығын жан-жақты түсіндіреді. Бұдан кейін судья үйлестіру процедурасын жүргізеді. Өтініш бойынша немесе өз қалауы бойынша татуластыру рәсіміне қатысу үшін тараптардың татуласуына жәрдем көрсете алатын басқа адамдарды жариялайды. Егер тараптар 10 жұмыс күні ішінде сотқа дейінгі хаттама жасамай-ақ татуластыру рәсімдері шеңберінде келісімді бекіту туралы өтініш жасаса, судья азаматтық іс қозғау және оны сот талқылауына дайындау туралы ұйғарым шығарады. Сотқа дейінгі хаттаманы жасай отырып татуласқан жағдайда мұндай ұйғарым 15 жұмыс күнінен кешіктірілмей шығарылады.

ШЫҒЫС ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ

БІЛГЕН ЖӨН

Полиция органына қылмыс немесе оқиға болғандығы туралы арызбен шағымданған кезде, арызды тіркеумен қатар жедел кезекші бөлімі өтініш берушіге хабарлама-талонын береді. Хабарлама-тalon екі бөліктен тұрады: қылмыстық қудалау органында қалатын хабарлама және талонның артқы жағында өтініш берушіге берілетін ескерту талоны.

ПОЛИЦИЯ АРЫЗДЫ ҚАБЫЛДАМАСА НЕ ІСТЕУ КЕРЕК?

Ескерту-талонының артында келесі мәліметтер көрсетілген: <http://service.pravstat.kz> интернет-ресурсының мекенжайы, 1012 (SMS қызметі), 8-800-080-7777 (қалалық телефоннан), 1414 (ұялы телефоннан) және өтінішті қабылдаған қылмыстық қудалау органының телефон нөмірлері, өтініш беруші сол арқылы өзіне керекті ақпаратты ала алады

Егер сіз полиция бөліміне келген болсаңыз және қандай да бір себептермен олар өтінішті қабылдаудан бас тартса немесе сізді мекенжайыңыз бойынша басқа полиция бөліміне жіберген болса, басқа орган немесе басқа бөлім осындай қылмыстарды тергеп жатыр немесе ертең шағымдануыңыз керек, жұмыс күні аяқталды және өтінімдер бүгін қабылданбайды деген желеумен арыздыңызды қабылдамаса, келесі қадамды жасау керек.

Яғни, полиция қызметкерлерінің әрекеттері «Қылмыстық құқық бұзушылықтар туралы мәлімдемелерді, хабарламаларды немесе баяннаттарды қабылдау және тіркеу, сондай-ақ сотқа дейінгі тергеудің бірыңғай тізілімін жүргізу ережесін бекіту туралы» ҚР Бас Прокурорының 2014 жылғы 19 қыркүйектегі №89 бұйрығымен реттеледі. Қылмыстық құқық

бұзушылық туралы арыздар мен хабарламаларды, кез келген жасалған немесе дайындалып жатқан қылмыс туралы басқа ақпаратты, олардың жасалу орны мен уақытына, аумақтылығына, сондай-ақ, хабарланған мәліметтердің толықтығына қарамастан қабылдауды полиция органының кезекші бөлімі тәулік бойы жүзеге асырады.

Кезекші бөлім қызметкерлеріне тіркеуге тиісті шараларды қабылдау үшін, өтініштерді «Qamqor.gov.kz» интернет-ресурсы арқылы жіберуге мүмкіндік қарастырылған. Егер сіздің өтінішіңіз қараусыз қалдырылса, сізге жазбаша түрде себеп түсіндірілген хабарлама келуі керек.

Сондай-ақ, сіз өз өтінішіңізді пошта арқылы жібере аласыз, бұл жағдайда ол кіріс хат-хабардың жалпы ережелеріне сәйкес полиция бөлімінде тіркеледі, содан кейін ол 24 сағат ішінде Ақпаратты есепке алу кітабында қайта тіркелуі керек. Орындаушы қабылданған шешім туралы өтініш берушіге жазбаша түрде хабарлауға, сонымен бірге оған қабылданған процессуалдық шешімге шағымдану құқығын түсіндіруге міндетті. Осылайша сіз осы құқық бұзушылықты кім қарасты-

руы қажеттігіне қарамастан, өтінішіңізді кез келген полиция басқармасына немесе бөліміне беруіңізге болады.

Егер өтініш қабылданбаса, сізге полиция бөлімі орналасқан аумақтық прокуратураға немесе ҚР Бас прокуратурасының Құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі комитетінің жергілікті басқармасына жүгінуіңіз керек (Алматы қаласы бойынша телефон нөмірі +7 727 2614688, 87001117080). Бұл жағдайда, егер мүмкін болса, жауапты тұлғалардың бас тарту жағдайын растайтын куәгерлердің болуы немесе осы фактінің бейне немесе дыбыс жазбасы болғаны жөн. Прокуратура органдары өтінішті қабылдаудан бас тарту фактісін анықтаған кезде, прокурормен тиісті шаралар қолданылады. Өтінішті қабылдаудан бас тартқаны үшін полиция қызметкері тәртіптік жазаға тартылады және қайталанған жағдайда қызметкерді ішкі істер органдарынан босатуға дейін шешім қабылда-нады.

Г.ТУЛЕУБАЕВ,
Құқықтық статистика
және арнайы есепке алу
жөніндегі комитетінің
Алматы қаласы бойынша
басқармасының аға
прокуроры

МӘСЕЛЕ

СУ МӘСЕЛЕСІ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУДЫ ТЕЖЕУІ МҮМКІН

(Соңы. Басы 1-бетте)

Оның негізгі міндеті сыртқы су саясатын әзірлеу барысында Үкіметтің барлық құрамының іс-қимылын үйлестіру. Екінші, су ресурстары комитеті мен оның бассейндік инспекцияларын күшейту. Үшінші, «Қазсұхар» РМК-ны су ресурстары комитетінен су шаруашылығы инфрақұрылымын салу және реконструкциялау бойынша тапсырыс берушінің функцияларын бере отырып, акционерлік қоғам етіп қайта ұйымдас-тыру. Ол су ресурстарын басқару және суға деген сұраныс, су үнемдеу және суды пайдалану тиімділігін арттыруды шоғырландыруға және мемлекеттік бюджетке жүктемені азайтуға мүмкін-дік береді.Төртінші, су ресурстарын басқарудағы ғылымның рөлін және мамандардың кадрлық әлеуетін артты-ру. Осы міндетті іске асыру министр-лікке қарасты Қазақ су шаруашылығы ғылыми институтының (ҚазҚСҒЗИ) жанында Ақпараттық-талдау орта-лығын аша отырып, оны күшейтуді көздейді. ҚазҚСҒЗИ-ды күшейту су ресурстарын басқаруды толыққанды ғылыми сүйемелдеуді, стратегиялық мақсаттарды іске асыруды, болжауды және тұжырымдауды, сондай-ақ суды ұтымды пайдалану мәселелерінде ин-новацияларды енгізу үшін ғылыми зерт-теулерді үйлестіруді қамтамасыз етеді. Жүргізушілердің кадрлық әлеуетін жақсарту үшін орта буынан (колледж), бакалаврлардан, магистрлерден және ғылым докторларынан мамандардың кең спектрін даярлаудың барлық саты-лары шоғырланған Х.Дулати атындағы Тараз өңірлік университетінің жанынан мамандандырылған су ресурстары және су шаруашылығы институтын құру қа-жет. Сондай-ақ, су шаруашылығы сала-сындағы кадрлардың біліктілігін артты-ру жүйесін жетілдіру керек. Ұсынылған шешімдер су ресурстарын басқарудың біртұтас ұйымдық құрылымын құруға мүмкіндік беріп, ғылыми тұрғыда не-

гізделген шешімдердің қабылданып, жүйені қажетті білікті кадрлармен қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Экология, геология және табиғи ресурстар вице-министрі Серік Қожаниязовтың сөзіне қарағанда, қазіргі уақытта Қазақстан Республикасының су ресурстарын басқару жүйесін да-мытудың 2021–2025 жылдарға ар-налған тұжырымдамасының жобасы да әзірленіп, мемлекеттік органдарда келісуден өтуде. Тұжырымдаманың негізгі мақсаты елдің су ресурстарын сақтау және ұтымды пайдалану про-

блемаларын шешу, экономика салалары мен қоршаған орта қажеттілігінің тең-герімін қамтамасыз ету болып табы-лады. Тұжырымдама су ресурстарын интеграцияланған басқару практикасын жақсарту және елді дамытудың 2025 жылға дейінгі ұлттық жоспарында және 2030 жылға дейінгі Орнықты даму мақ-саттарында айқындалған мақсаттарға, міндеттер мен тәсілдерге қол жеткізуге бағытталған су қорын пайдалану мен қорғау саласындағы мемлекеттік сая-сатты іске асыру үшін негіз болады деп жоспарлануда.

Сіз не дейсіз?

Ермеқ ӘБУОВ,
Қазақстан фермерлері
қауымдастығы төрағасының
орынбасары:

– Экология, геология және табиғи ресурстар министр-лігі әзірлеп жатқан жаңа Су кодексі мен 2021–2025 жыл-дарға арналған су ресурста-рын басқару жүйесін дамыту тұжырымдамасының жоба-ларынан біз хабарсызбыз. Бұл туралы Қазақстан фермерлері қауымдастығына ресми түрде ешқандай хат келген жоқ. Сондықтан ешкім ұсыныс та сұраған жоқ. Министрлік өзіне қарасты қауымдастықтармен ғана талқылап жатқан шығар деп ойлаймын.

Жалпы, мұндай маңызды заңнамалық құжаттар қабылданар кезде оған қатысы бар барлық сала өкілдерінің ұсыныс-пікірлері ескерілуі қажет. Су шаруашылығы Экология, геология және табиғи ресурстар министрлігіне ғана емес, Ауыл шаруашылығы министрлігіне де қатысы бар сала ғой. Әдетте заңнамада қандай да бір өзгеріс болар кезде құзырлы министрлік-тер мен «Атамекен» ұлттық кәсіпкерлер палатасы тарапынан ұсыныс жасалып, оған қатысы бар барлық қоғамдық ұйымдар мен мекемелер өз тараптарынан сараптамалық қорытынды жасап ұсынатын. Бұл жолы жаңа кодекс пен тұжырымдама жобасының авторы болып отыр Эколо-гия, геология және табиғи ресурстар министрлігінің көздеген мақсаты не екенін түсіне алмай отырмыз. Олардың бұл тірлігі тек «Ала қойды бөле қырыққан жүзге жарымайды» дегендей боп қалмаса екен.

Ерлік ЕРЖАНҰЛЫ,
«Заң газеті»

ДЕНСАУЛЫҚ

ОМИКРОННЫҢ ТАРАЛУ ҚАУПІ ЖОҒАРЫ

Екі жыл бойы әлемді әбігерге салған COVID-19 індеті басылмай жатып, соңғы бірнеше айда оның «Омикрон» деп аталатын штаммы қайта дүрбелең тудырды. Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы да қатты алаңдаушылық білдіріп отырған бұл штаммда бірнеше штамм мутациясының бары дәлелденді.

Әзірге «Омикрон» туралы дерек көп емес. Сондықтан оның таралуын, ауырлығын және қайта жұқтыру қаупін баға-лау бойынша ауқымды зерттеулер әлі жалғасуда. Нұр-Сұлтан қаласындағы iКОМЕК109 қалалық орталығының басшысы Жаннат Дүбірованың сөзіне қарағанда, ауыру басталғанда «омикрон» әдеттегі ЖРВИ сияқты өтеді. Ауру жалпы күй-дің нашарлауынан, бас және бұлшық ет ауруларынан, шар-шаңқылықтан басталады, әрі қарай жылдам мұрын бітеліп, тамақ ауырып, қырып ауырады. Алғашқылардың бірі болып, бас екі жақтан солкылдап және қысып ауырады және дәрінің күші жетпейді. Ауырғандардың 60%-ның мұрны бітеліп, тұмауратады, ал COVID-19-дың алғашқы нұсқаларына тән дәм сезудің жоғалуы жұқтырғандардың үштен бірінде ғана кездеседі.

Discovery Health деректері бойынша, «омикрон» шта-мның жаңа ерекше белгісі – белдің қатты ауырсынуы. Аурудың алғашқы белгілерінен бастап, ол толықтай өрісте-генше, бірнеше сағаттан 1–2 тәулікке дейін уақыт өтуі мүмкін. Бесінші күні емделушінің халі нашарлап, демігу, ауа жетпеу пайда болады, әлсіздік артады, қайтадан дене температура-сы көтеріліп, спецификалық вирустық пневмония дамиды. Алайда коронавирустың жаңа штаммынан өкпесі қабынған емделушілер қарқынды ем мен оксигенотерапияны аса қажет етпейді. Алғашқы үш толқыны кезінде ауруханаға жатқы-зылғандардың 80%-ға жуығы оттегіні қажет етті. ОАР-дағы аурудың ағымдағы толқыны оттегіні емделушілердің тек 10% ғана қажет ететінін көрсетеді. Науқастардың көпшілігінде коронавирустың жаңа штаммы жеңіл түрде өтіп жатқанына

қарамастан, оның салдары қаншалықты ауыр екенін әзірге ешкім білмейді, сондықтан оған әдеттегі инфекция сияқты қарауға болмайды. Осы себепті ауырудың басталғанын назар-дан тыс қалдырмаған жөн.

Жаңа штаммның тағы бір қауіптілігі: оны балалар мен жасөспірімдер басқа нұсқаларына қарағанда жиірек жұқты-рады. «Омикронның» коронавирустың басқа штаммдарынан ерекшелігі: вирустың жұққыштығы 3 есе жоғары. Оның ин-кубациялық кезеңі орта есеппен 5 күнді құрайтын Дельтамен салыстырғанда, 2 күнді құрайды (басқа штамдарда 14 күнге дейін артатын).

«КВИ-ді жұқтыру көрсеткіштерінің артуына байланысты iКОМЕК109 бірыңғай байланыс операторларына түсетін салмақ артуда. Біздің басты міндетіміз – осы бір күрделі кезеңде қаладағы эпидемиологиялық ахуалдың өзгерістері туралы тұрғындарды уақытылы хабардар ету, сондықтан барлық жиі қойылатын сұрақтар instagram, facebook әлеу-меттік желілеріндегі iКОМЕК109 парақшасының сторис-терінде және Telegram-арнада жарияланады. Жыл басынан бері Бірыңғай байланыс орталығы қабылдаған 224 мыңнан астам өтініштің 72 мыңға жуығы денсаулық сақтау саласына қатысты болды», – деген Жаннат Дүбірованың айтуынша iКОМЕК109 бірыңғай байланыс орталығының штатында әр ауысымда медициналық білімі бар мамандар жұмыс жасай-ды. Олардың міндетіне тұрғындарға балалардың, сондай-ақ ересектердің денсаулығын сақтау мәселелері бойынша кон-сультация беру кіреді. Консультант-дәрігер 24/7 режимде жұмыс жасайды, шұғыл емес сипаттағы барлық сұрақтар, сондай-ақ КВИ симптомдары бойынша консультация бере алады. Мұнан басқа, операторлар емхана дәрігерінің қабыл-дауына жазады, дәрігерді үйге шақыруға өтініш қабылдайды, шағымдар мен ұсыныстарды, алғыстарды тіркейді. Бір сөзбен айтқанда тұрғындар шұғыл көмек көрсетуді талап етпейтін түрлі ауруларға тап болғанда, тұрғындарға барынша көмек-тесуге тырысады

Ерлік ЕРЖАНҰЛЫ,
«Заң газеті»

ДЕПУТАТ БАҒАНЫ

2021 жылдың қорытындысын жариялағанда мемлекеттік органдар елдегі азық-түлік инфляциясының деңгейі едәуір төмендетілгенін мәлімдеді. Белгілі бір жетістік бар. Бұл – әлеуметтік маңызы бар азық-түлік тауары бағасының нөлдік өсімі, бірқатарының бағасының төмендеуі. Баға мониторингі апта сайын жүргізіледі. Жауапты мемлекеттік орган анықталды. Осы ретте «Қа-зақстан халық партиясы» фракциясы Үкіметтің жаңа құрамының на-зарын инфляциялық проблеманы шамадан тыс саясиландыру оның шешілуіне кедергі келтіріп қана қоймай, қиындататынын айтты.

Айқын ҚОҢЫРОВ, Парламент Мәжілісінің депутаты:

БАҒАНЫ КҮШПЕН ҰСТАУ ИНФЛЯЦИЯНЫ АРТТЫРАДЫ

Азық-түлік бағасының жалпы деңгейі көтерілді. 2021 жылғы инфля-цияның өсуі 9,9 пайызға жетті. Бүгінде халықтың тұтыну шығысының 56,7 пайызы азық-түлікке тиесілі. Бірқатар өңірлерде бұл көрсеткіш атап айтқанда: Алматы, Атырау, Батыс Қазақстан, Түркістан, Жам-был облыстарында шығыс көлемі – 60 пайыздан асты. Шығыстың екі негізгі бөлігі нан мен жарма және ет пен сүт өнімдеріне тиесілі болып отыр.

2021 жылғы қаңтар-қарашада өткен жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда нан-тоқаш өнімдері мен жарма – 9,1 пайызға, оның ішінде жарма – 20,2 пайызға, макарон өнімдері – 11,5 пайызға қымбат-тады. Ет бағасы 8,7 пайызға оның ішінде қой еті – 15,1 пайызға, жылқы еті – 10 пайызға өсті. Қарапайым адамдар үшін маңызды азық-түліктің бағасы 2 таңбалы санмен есептеледі. Сондықтан бағаның өсуін тежеуді тек тактикалық тұрғыдағы жесің деп санауға болады.

2022 жылдың басында жаңа баға белгіленеді. 5-11 қаңтар аралығында Қазақстанда азық-түлік бағасы 0,2 пайызға өсті. Қырыққабат – 4,3 па-йызға, қартоп – 0,8 пайызға, қарақұмық – 0,4 пайызға, сәбіз – 0,2 пайызға, күріш, қант және тұз – 0,1 пайызға қымбаттады. Өсімнің объективті себептері бар.

Біріншіден, жыл басында сұраныстың дәстүрлі төмендеуінен кейін баға қайтадан өседі, кейін тауар бағасының өсуіне қызмет көрсету баға-сы қосылады.

Екіншіден, қазіргі бағаны жасанды түрде ұстап тұру «инфляциялық серіппенің» әлеуетін арттырады.

Үшіншіден, баға мәселесімен біз ғана бетпе-бет келмейміз. Жаһандық инфляция және оған мемлекеттердің бейімделуі 2022 жылдың басты экономикалық сын-тегеуріні болады.

Ең оптимистік болжамға сәйкес 2022 жылдың бірінші тоқсанында әлемдік инфляция шырқау шегіне жетеді, содан кейін біртіндеп төмен-дейді. Ұсыныс ұзақ уақыт бойы сұранысты қанағаттандыра алмайды, логистика саласындағы проблема сақталады. Ең пессимистік бағалау бойынша біз жеделдетілген инфляция мен ақшаның құнсыздануының ұзақ, көпжылдық кезеңіне кіреміз. Мұның барлығы Қазақстан үшін маңызды, өйткені біз тұтыну тауарларының, жабдықтардың, жиын-тықтауыштардың және құрауыштардың басым көпшілігі бойынша импортқа тәуелдіміз.

Отандық нарық өз өндірісінің базалық өнімдерімен қамтамасыз етіл-геніне қарамастан, бағаның өсуінен қорғаймайды. Баға белгілеудің ашық еместігі, көлемді экономикалық жоғары үлесі және монополизация нарықты өз арнасынан ауытқытады. Қазақстанда жоғары инфляция-лық жағдай орын алуы мүмкін. Бұған осыған дейін қабылданған шұғыл шешімдер негіз болып отыр.

Бұрынғы Үкімет Президенттің Қазақстан халқына жолдауынан кейін бір аптадан соң «2021–2024 жылдарға арналған инфляцияға қар-сы шаралар кеңінен» бекітті. Жедел қабылданған бұл шара ғылыми тұрғыдан талқылау мен сапалы сараптама жүргізуге мүмкіндік бермеді. Өкінішке қарай, салымдар экономикада басқарушылық шешім қабылдау үдерісінен тыс қалды.

Қазақстан халық партиясы фракциясы әкімшілік әдістерге ғана сүйену, бақылауды күшейту, бағаны кез келген тәсілмен түсіру, базалық мөлшергемені көтеру арқылы инфляцияны таргеттеу жағдайды күр-делендіріп жсіберуі мүмкін екенін ескертеді. Осының салдарынан бола-шақта нарықта іркіліс пайда болып, несиенің пайыздық мөлшерлемесі мен баға күрт өсуі ықтимал.

Қазақстан халық партиясы фракциясы жаңа үкіметті инфляцияға қарсы жұмыс тәсілін қайта қарауға шақырады. Бізге терең, ғылыми негізделген, үйлесімді және сараптамалық жұмыс қажет. Қазақстанда қысқа мерзімді, орта мерзімді және ұзақ мерзімді кезеңдерге бағдар-ланған инфляцияға қарсы ұлттық стратегия болуы тиіс.

Қазақстандағы инфляция монетарлық емес, біз оны импорттаймыз. Инфляциямен ақша-кредит саясатын қатаңдату әдісін қолдану арқылы күресуге болмайды. Біздің ортақ міндетіміз – тепе-теңдік тауып, халықтың табысының нақты өсімін қамтамасыз ету, жалақы мен әлеуметтік төлемнің өсімі тұтыну бағасының өсімінен қалып қояуына жол бермеу. Бұл үшін халықтың түрлі тобына қатысты инфляцияны есептеу керек. Әлеуметтік маңызы бар азық-түлікті анықтау және олардың динамикасын есептеу әдістемесі ескірген. Сондықтан инфля-циямен күресу үшін бірінші кезекте оны объективті есептеуді үйрену керек деп санаймыз.

Бізге тұтынушылық инфляциямен ғана емес, ел экономикасына қа-уіпті болса да назардан тыс қалып келе жатқан өнеркәсіптік инфляция-мен де жұмыс істеу өте маңызды.

Айша ҚҰРМАНҒАЛИ,
«Заң газеті»

САНДЫҚ ЖҮЙЕ СОТ ЖҰМЫСЫНЫҢ ТИІМДІЛІГІН АРТТЫРДЫ

Соңғы жылдары сот жүйесі заманауи ақпараттық технологиялар арқылы электронды іс қағаздарын жүргізуге және сот ісін жүргізуге ауысу бойынша үлкен жұмыстар атқарды. Қазір күнделікті сот тәжірибесінде соттар ІТ технологиялар мен ғаламтор ресурстарының мүмкіндіктерін көбірек пайдалана бастады. Себебі, ол сот төрелігін жүзеге асыру процесін жеңілдетіп, оңтайландырады және автоматтандырады, ең бастысы, халықтың қолжетімділігін қамтамасыз етеді.

Олардың бірі енгізілген электронды сот ісін жүргізуге ауысудың маңызды құрамдас бөлігі болып табылатын «Сот кабинеті» ақпараттық сервисі. «Сот кабинеті» электрондық ақпараттық сервистік қызметі – сот органдарындағы жүйелі ақпарат берудің кеңейтілген тәсілі десек қателеспейміз. Электрондық цифрлық қолтаңбасы бар республиканың кез келген азаматына үйден шықпай-ақ «Сот кабинеті» электронды ақпараттық сервисі арқылы елдің кез келген сотына талап арыз беріп, кейіннен оның қаралу динамикасын бақылап отыруға мүмкіндік береді. Ақпараттық технологиялардың қарыштап дамуы және осыған байланысты қоғам сұранысының артуы оны сот жүйесінің қызметінде пайдалануды ұдайы жетілдіруді қажет етеді. Міне бүгінде аталмыш сервис 50-ден астам электронды қызмет көрсету мүмкіндігіне ие.

Аталмыш сервисің мол мүмкіндігі туралы баспасөз беттерінде аз айтылып жатқан жоқ. Оның танымалдығының айғағы тұтынушылар санының артуынан байқалады.

Сонымен қатар, сот жүйесінің тағы бір айқын жетістіктерінің бірі – ол сот отырысы залдарының 100 пайыз дыбыс-бейне тіркеу құрылғысымен жабдықталуы. Еліміздегі кез келген соттың сот залдарынан дыбыс-бейне тіркеу құрылғыларын көруге болады. Сот

процестері толықтай бейне-дыбыс жазбаларына таспаланады. Сот процесінің дыбыс-бейне жазбаға тіркелуі соттың ашықтығы мен жариялылығын қамтамасыз етіп қана қоймайды, сонымен қатар, іске қатысушылардың да мәжілісте өздерін барынша заңға сай ұстап, сотты сыйлауына ықпал етеді.

Қорыта айтқанда, электронды сот төрелігін жаңғырту болашақ сот жүйесінің даму бағыттарының бірі болмақ.

Жалпы, елімізде цифрлы технологияға, электронды ақпаратқа ең алғаш қадам басқан Жоғарғы Сот болатын. Қазір күнделікті сот тәжірибесінде соттар ІТ технологиялар мен ғаламтор ресурстарының мүмкіндіктерін көбірек пайдалана бастады. Осыған орай, жедел ақпарат алмасудың технологиясы дамыған шақта сотқа жүгінудің инновациялық тәсілдері іске қосылып, ақпараттық технологияларды белсенді түрде қолданудың нәтижесінде бұқараның басым бөлігі сот төрелігіне қол жеткізуге мүмкіндік беретін заманауи жобалардың толықтай игілігін көріп отыр. Нәтижесінде, халықтың ақпаратқа қолжетімділігі артып, салаға сенім қалыптасуда.

Қазіргі таңда сот отырыстарында бейнеконференциялық байланыс арқылы азаматтар қай қалада болсын уақытын үнемдеп, тікелей байланысқа шығу мүмкіндігіне ие. Осыған орай

А.БЕРИКБАЙҚЫЗЫ,
Ақтөбе қаласы №2 сотының
бас маманы

істер жедел қаралып, қауіпсіздік тетіктері қамтамасыз етіліп, бас бостандығынан айыру орындарында және тергеу абақтысында отырған адамдарды тасымалдамай-ақ жауап алу жеңілдегенін мысал ретінде айта кетуге болады.

«Цифрлы Қазақстан» бағдарламасын іске асыру аясында Жоғарғы Сот тарапынан бүгіндері жүзеге асырылып жатқан мұндай бастамалар, соттардың халықпен өзара іс-қимылындағы барлық мәселені кеңінен қамти отырып, республикамызда «электронды сот төрелігін» мейлінше дамытуға, төрешілдік кедергілерді болдырмауға, азаматтардың уақыты мен қаржысын үнемдеуге, ел тұрғындары игілігі үшін сот жүйесінің қолжетімді әрі барынша ашық болуына жағдай туғызып отыр. Осы орайда алдағы уақытта да сот төрелігін жаңғырту болашақ сот жүйесінің даму бағыттарының бірі болмақ.

ЖЕГІҚҰРТ

ЖЕМҚОРЛЫҚ ДАМУҒА КЕДЕРГІ

Қоғамымызда жемқорлық өзекті мәселенің біріне айналып отыр. Сондықтан жемқорлықты жою бағытындағы жұмыстар тұрақты түрде жүргізіліп келеді. Заңнамаларымыз да жетілдіріліп, жыл өткен сайын жемқорлықтың алдын алу үшін кешенді іс шаралар жасалуда. Қай қоғамда болмасын бұл мемлекеттің дамуына кері әсер ететін фактор екені анық. Демек демократиялық жолды таңдаған әрбір мемлекет бұл індетпен күресті күшейтуі керек.

Қазақстан егемендік алып, етек-жеңін жинаған сәттен бастап жемқорлықпен күреске білек сыбана кірісті. Жемқорлыққа қарсы күресте тиімді, әлемдік стандарттарға сай институттар мен тетіктер құру бағытымен жүріп келеді. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы қызмет саласындағы халықаралық ынтымақтастық белсенді жүзеге асырылуда. 1989 жылы әлемнің дамыған 37 мемлекеті қол қойған халықаралық бизнестегі жемқорлыққа қарсы күресу туралы конвенцияға Қазақстан да қосылды. Аталмыш конвенцияға қосыла отырып, 1998 жылы 2 шілдеде «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес туралы» заң қабылданды. 2014 жылғы 6 тамызда Президент Жарлығымен ҚР Экономикалық және сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес агенттігі орнына Қазақстан Республикасы Президентіне тікелей бағынатын және есеп беретін мемлекеттік орган – ҚР Мемлекеттік қызмет істері және сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігі құрылды. 2014 жылғы 26 желтоқсанда Елбасы Нұрсұлтан Назарбаев Қазақстан Республикасында 2015–2025 жылдарға арналған сыбайлас жемқорлыққа қарсы стратегиясы туралы Жарлыққа қол қойды. Аталмыш құжат

мемлекеттің алдағы жылдардағы сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясатының негізі болып табылады.

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы стратегияның мақсаты – мемлекеттің сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясатының негізгі бағыттарын айқындау, стратегияның тиімділігін арттыру, сыбайлас жемқорлық деңгейін төмендету. Ал бұл мақсатқа жету үшін мемлекеттегі сот жүйесі әділ және ашық болуы тиіс. Яғни, сот әділдігі болмаған жерде жемқорлықты жою мүмкін емес. Өйткені, кез келген қылмыстық іс-әрекеттің соңғы нүктесін қоятын – сот. Істе қылмыстық іс-әрекеттің бар не жоғын анықтап, соңғы шешімді шығаратын – сот. Сол себепті, мемлекеттің сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясатының тиімділігі, ең алдымен сот жүйесінің мінсіз төрелігімен тікелей байланысты. Сондықтан да, сот саласы жемқорлықтан ада болуы шарт. Сот жүйесінде сыбайлас жемқорлықты болдырмау мақсатында бірқатар жарлыққа қол қойылып, бірқатар заңдар қабылданды. Сот саласын реформалау қолға алынды. Судьяларға қойылатын талаптар күшейтілді. Соттардың қызметі автоматтандырылды. Бұл сот ісін жүргізуді жеңілдету, оның жеделдігін, сот жүйесі қызметінің ашықтығын арттыруға мүмкіндік беріп отыр.

Жалпы, жемқорлық ел экономикасын тежеп қана қоймай, ел ішінде әлеуметтік мәселелерді туындатып, саяси шиеленістердің ушығуына әкеліп соқтырады. Сондықтан дамыған отыз елдің қатарына қосылуды мақсат етіп отырған Қазақстан үшін жемқорлықпен күрес басты мақсаттың бірі.

Бұл мақсатқа жету жолында үкімет тарапынан қолға алынған шаралар аз емес. Жемқорлыққа жетелейтін адами фактор екені әмбеге аян. Сол себепті, үкімет адами факторды азайту мақсатында шенеуніктердің азаматтармен тікелей байланыстарын қысқартатын, көрсетілетін мемлекеттік қызметтер саласын дамыту, мемлекеттік аппараттың жұмысын ақпараттандыру жөнінде кешенді шаралар қабылданды. Елімізде жүргізіліп жатқан цифрлы жүйені дамытудың бір мақсаты да осы жемқорлықтың жолын кесуге бағытталады. Қабылданған шаралар бүгінгі таңда оң нәтиже беріп келеді.

Мемлекет тарапынан қолға алынған кешенді шаралар, сот және құқық қорғау органдарына жасалған реформалар Қазақстанның тура бағытта келе жатқанын көрсетіп отыр. Тұтастай алғанда, мемлекеттік биліктің барлық деңгейлерінде, сондай-ақ, жеке секторда сыбайлас жемқорлықты жою, жақын болашақта, Қазақстанның дамыған елдер қатарынан көрінуіне жол ашары сөзсіз.

Тұсынхан САЛИКОВ,
Медеу аудандық №2 сотының судьясы
АЛМАТЫ ҚАЛАСЫ

Азаматтардың сыбайлас жемқорлыққа және басқа да қылмыстарға бейім болуының көптеген себептері бар. Бұл ең алдымен азаматтардың қызметін артық пайдалануынан орын алады. Кейбір азаматтардың немқұрайдылығы, кәсіпқойлығы мен жеке басының ұқыпсыздығы да сыбайлас жемқорлыққа ықпал етеді.

ОРТАҚ КҮРЕСТЕ БІРЛІК МАҢЫЗДЫ

Қазақстан Республикасының заңнамаларына сәйкес, сыбайлас жемқорлық қылмыстарына негізінен мемлекеттік қызметкерлер көп ұрынып жатады. Сондықтан, сыбайлас жемқорлықпен күресу бүгінгі таңда күрделі мәселеге айналып отыр.

Сыбайлас жемқорлықпен тиімді күресу үшін халықтың құқықтық білімінің аздығынан, кандай да бір заңға қайшы әрекет орын алған жағдайда қалай әрекет ету керектігін толық білмеуінен орын алады.

Тәуелсіздік алғаннан бері мемлекетіміз сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрестің заңнамалық тетіктерін кезең-кезеңімен күшейтуде. Сыбайлас жемқорлық ұлттық қауіпсіздікке тікелей қатер төндіретін деңгейде.

Жемқорлыққа қарсы стратегияны жүзеге асырудың маңызды құралдарының бірі – сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл жөніндегі комиссия екені айдан анық. Сонымен қатар, сыбайластыққа қарсы бұл жүйе барынша толық және тиімді жұмыс істейтіні де белгілі. Кейбір елдер жемқорлық құбылысымен күресте үлкен нәтижелерге қол жеткізіп, оған шын мәнінде қалай қарсы тұруға болатынын өз тәжірибелерінде көрсетіп те жүр. Біздің ұстанатын жол да осы белсенді күрес.

Қазіргі таңда мамандардың айтуынша, көп ереже шарттардың автоматтандырылғанына қарамастан азаматтардың әдеттен тыс құжат жинамау, қызметті алатынына сенімді болу үшін сондай-ақ, көптеген проблемаларды болдырмау үшін пара беретіні белгілі. Сондықтан, әрбір адам бұл күресте өзінің іс әрекеттеріне баға беріп үйренсе және де халықтың қандайда бір мемлекеттік қызметтерді алуы оңайлап, халыққа пара туралы ойланбайтын жағдай жасау үшін мемлекетіміз ат салысатын болса, біз бұл күресте міндетті түрде жеңіп шығатынымыз анық.

Келешек ұрпағымызбен еліміздің гүлденуі үшін, сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл саласындағы әлемдік тәжірибені зерделеп, бұқаралық ақпарат құралдарында көрнекі өмірлік мысалдарды жариялап, сыбайлас жемқорлыққа қарсы кең ауқымды насихат жұмыстарын жүргізу қажет.

Г.ЕРНАЗАРОВА,
Шымкент қаласының мамандандырылған
ауданаралық әкімшілік сотының судьясы

ЖҮРЕКЖАРДЫ

ЖАҢАРҒАН, ЖАҢҒЫРҒАН САЛА

Нүргүл НҰРБАЙҚЫЗЫ,
Байқоңыр қалалық сотының
бас маманы

«Жаза, жаза қолым ойылды...». Сот саласына ең алғаш келгенде ұжымдағы бір апай сот отырысының хаттамасын ертеректе қалай жазғандарын айтып, осылай күрсінген-ді.

Сот отырысының хаттамасын, адамдардың айтқан сөздерін үтір-нүктесіне дейін толықтай қолмен, қаламмен жазып шығу... Мен мұны естігенде қатты таң қалғанмын.

Иә, оның қандай қиындығы бар дейтін шығарсыз?! Сот отырысы хатшысының жұмысы онсыз да бастан асады. Бітпейді. Шегі мен шегі жоқ. Соның арасында жүгіріп жүріп, сот отырысының хаттамасын қолмен жазу дегеніңіз мен үшін ерлікпен тең сияқты. Қазір біз қолмен жазғымыз келмейді.

Апайыма қарап ойланып қалатынымын. Ол кісі сот саласының бүкіл даму кезеңдерін көзбен көріп, бастан өткеріп, ең қиын уақыттарда еліміздің болашағына сеніп, сот саласында қызметін жалғастырып, басқа жұмысқа ауыспай, сертіне адал болды. Мұның бәрі еліміз тәуелсіздік алған алғашқы жылдары еді. Ол кезде барлық сала, тіпті сала деймін-ау, мемлекетіміз

толықтай құрылып, қалыптаспаған кезең болатын.

Экономика нашар, халықтың тұрмысы өте төмен. Әлеуметтік проблема деген жетерлік. Өндіріс алаңсыз тұралап қалған. Жұмыссыздық. Күнкөріс қиын. Азық-түлік тапшы.

Дегенмен, барлық ауыртпалықтарға қарамастан Қазақстанды бүгінгідей тәуелсіз мемлекет жасадық. Қоғамның барлық бағыттары бойынша түбегейлі өзгерістер орын алды.

Соның ішінде сот жүйесінің қызметі де заман талабына сай қарқынды түрде дамып, қалыптасты. Салада жүргізілген реформалар сот жүйесінің қызметін реттеп, азаматтардың құқықтары мен бостандықтарының оңтайлы қорғалуына елеулі ықпал етті.

Қазір сотқа талап қою арыздарын үйіңізден шықпай-ақ, «Сот кабинеті» электронды сервисі арқылы жібере аласыз. Ол үшін халыққа қызмет көрсету орталығынан электронды цифрлы қолтаңба алу жеткілікті.

Сот жүйесінде дауласқан азаматтарды татуластыруға ерекше көңіл бөлінді. Медиация рәсімі тараптардың дауды бітімгершілікпен реттеуіне және халық арасындағы дауласу деңгейін төмендетуге септігін тигізуде.

Бұрынғыдай хаттаманы қаламшаппен, қолмен жазу жойылды. Қазір сот отырысының қысқаша хаттамасы жазылады. Сот отырысы өтетін залдар түгелдей дыбыс-бейне жазба құралдарымен жабдықталған.

Карантиндік шектеулерге байланысты сот саласы қызметін тоқтатпай, азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қорғау жолында онлайн режимінде жұмысын жалғастырды.

Істердің барлығы мобильді қосымшалардың көмегімен қаралуда. Адамдар өздеріне ыңғайлы жерде отырып-ақ, сот отырысына қатыса алады. Мұның өзі сот саласының цифрлы жүйеге уақытылы өтіп, заманауи озық технологияларды тиімді пайдаланып, іске асырып отырғандығының сөзсіз көрінісі.

ҚЫЗЫЛОРДА ОБЛЫСЫ

– «Қаңтар қақтығысы» деп тарихымызда таңбаланған дүрбелеңнің шындығы жайлы сұрақ бүгінде қоғамның көкейінде тұр. Анығы айтылмаған соң, түрлі ойға жетелейтін, әділдікке сенімді азайтатын алы-пқашпа әңгімелер де көбейгені рас. Елдегі қоғамдық тәртіпке жасауымы бірден бір құзырлы орын сіздерге көп жай мәлім екені ақиқат. Білгеніңізбен бөлісеңіз...

– «Қаңтар қақтығысы» – ел тарихында қанмен таңбаланатын қайғылы оқиға. Сондықтан осы мүмкіндікті пайдалана отырып, дүрбелеңде қаза тапқан құқық қорғау органдарының қызметкерлері мен бейбіт тұрғындардың отбасына, туған-туыстарына Ішкі істер министрлігі атынан көңіл айтамыз. Жалпы, қылмыспен күрес, қоғамдық тәртіпті сақтау, азаматтардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету ішкі істер орандары қызметінің басты бағыты екенін білесіздер. Жаппай наразылықтар басталар алдында ішкі істер органдары әдеттегідей адамдардың өмірі мен денсаулығына зиян келмес үшін қоғамдық қауіпсіздікті сақтау шараларын жүзеге асырды. Яғни, азаматтардың бейбіт шеруге шыққанда ешқан-

Нұрділда ОРАЗ, Ішкі істер министрлігінің ресми өкілі:

«ПОЛИЦИЯ АРАНДАТТЫ ДЕУ – АУЫР АЙЫП»

дай тәртіпсіздікке бармауы қажеттігін айтып, сол жерде қару қолданбастан, жай ғана қоғамдық тәртіпті сақтау функцияларын орындады. Бұл – үлкен жауапкершілік. Осындай шараларда ішкі ережеге сәйкес полиция қызметкерлерінің қандай іс-әрекет жасайтыны айқындалған. Ең бастысы, мүліктерді бүлдіру, өртеу, тонау, ұрыс, төбелес секілді басбұзарлықтардың жолын кесу қажет. Осы мақсатта біріншіден, барлық жеке құрам күшейтілген режимге ауыстырылды. Жаппай наразылықтар тәртіпсіздікке ұласқан кезде қылмық полиция қызметкерлері тәулік бойы қызмет атқаруға көшті. Статистикаға келетін болсақ, тәулік бойы қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге қалалар мен елді мекендерге полицияның 13 мыңнан астам қызметкері тартылды. Оның 60 мыңнан астамы патрульдік полиция қызметкері, 4 мыңнан астамы Ұлттық ұланның әскери қызметкері. Мұндай шара кезінде пандемияға байланысты төтенше жағдай енгізілгенде қабылданған болатын. Сол уақытта да полиция қызметкерлері бекеттерді қорғап, барынша халықтың індетті жұқтырмауы үшін күшейтілген режимде жұмыс істеген еді.

– Осы оқиғадан соң бірқатар полиция қызметкері арыз жазып, өз еркімен қызметтен кетті дегенді естідік. Бұл қаншалықты шындық?

– Бұл жаңсақ сөз. Ақиқатында бұл қақтығыс полицейлердің қажыр-қайратына, міндетіне адалдығы үшін өте ауыр сынақ болды. Шеруге шыққандар билік өкілдері мен құқық қорғау қызметкерлеріне қарсылық көрсетіп, полицияның қоғамдық тәртіпті бұзбау туралы талабына бағынбады. Төртінші қаңтарда бірнеше аймақта 500-ден 4000 адамға дейін жиналды. Олар еш ескертуге қарамастан әкімдіктерге қарулы шабуыл жасай бастады. Мысалы, Атырау, Қызылорда, Алматы, Ақтөбе, Жамбыл облыстарында, Алматы, Семей қаласының әкімшіліктерінен және бірқатар құқық қорғау орындарының ғимараттарына басып кірді. Олардағы барлық заттарды сындырып, өртеп бастады. Билік өкілдері мен полиция қызметкерлерін ұрып-соғып, мүліктерді ұрлады.

Әсіресе, Алматыда ахуал қиын болды. Бұл жерде нақты талаптар қойылған жоқ. Шерушілер келісімге келмеді. Бүлікті тоқтату үшін полициялар бірнеше ескерту жасады. Бірақ наразы топтар полиция нарядтарына шабуыл жасай бастады. 7 қару сататын дүкенді басып алып, ондағы қару-жарақтарды алып кетті. Оқ атты. Жедел жәрдем көліктеріне шабуыл жасап, оқиға орнына жібермеді. Мұндағы ойлары қақтығыс кезінде полиция, басқа да құқық қорғау органдары, күштік құрылымдардың қызметкерлері арасында жаракат алғандарға жедел жәрдем көліктерін жібермеу болды. Өрт қойылған ғимараттарға өрт сөндіру көліктерін жібермеуге тырысты. Бұл әбден мұқият дайындықпен ұйымдастырылған бүлік екені сөзсіз.

Бірақ полиция мен өзге де күштік құрылымдардың сауатты жасаған операцияларының арқасында бүлікшілерге тосқауыл қойылды. 5 қаңтар күні

жағдай тіпті ушықты. Қаруланған қызметкерлер әкімдіктерге қайта шабуылдап, бейбіт тұрғындарға оқ ата бастады, сауда үйлерін тонап, банкоматтарды сындырды. Ломбарттардан бағалы бұйымдарды ұрлай бастады. 800 қылмыскер халықаралық әуежайды басып алды. Соның салдарынан 56 рейстің қонуы, алпыс рейстің ұшуы бір мезетте тоқтатылды. Мақсатты түрде бейне бақылау камералары қиратылды. Жол қозғалысын тоқтатып, периметр бойынша өзінің бақылаушыларын қойып отырды. Іс-қимылдарын үйлестіру үшін радиостанцияны да пайдаланған деген дерек бар. Қазір оның бәрі тексеріліп жатыр.

6-7 қаңтарда бүлікшілер Тараз және Талдықорған қалаларында қауіпті қылмыскерлер отырған тергеу изоляторына бірнеше рет қарулы шабуыл жасады. Мұндағы мақсаты сотты болып отырған қылмыскерлерді бостандыққа шығару арқылы өз қатарын көбейту болған сияқты. Мұны да тергеу анықтайтын болады. Олардың да бетін полиция қайтарды. Алматы, Жамбыл, Қызылорда облыстары және Шымкент қаласында полиция департаменттеріне қару-жараққа қол жеткізу мақсатында шабуыл жасалды. Ал, Алматы қаласында полиция департаменті мен үш аудандық полиция бөлімшесіне басып кірді. Сондай-ақ, қару-жарақтар мен әскери техникаға қол жеткізу үшін қорғаныс министрлігінің әскери бөлімдеріне, блок-бекеттерге шабуыл жасалды. Жалпы, бұзақылық салдарынан 400 автокөлік жойылды. Оның 346-сы ішкі іскер органдарының қызметтік көліктері.

Қылмыскерлер 100-ден аса сауда орталықтары мен банктерді тонады. Тіпті, полиция мен әскерилердің киімін киіп, басбұзарлық жасаған фактілер де бар. Осындай жағдайда полиция мен күштік құрылымдар әскері өз өмірін бәйгеге тігіп, халықтың қауіпсіздігін қамтамасыз етуден аянып қалмады. Соның айғағы өз міндеттерін орындау барысында 18 полиция қызметкері қаза тапты. 1300-ден астамы жараланды. Бұл әрине, өте ауыр жағдай. Мұның бәрі моральдық-психологиялық тұрғыдан ауыр болғаны анық. Алайда, осы оқиғадан соң полициялар қызметтен кетіп жатыр деу еш қисынсыз.

– Десе де, осы бейбіт шерудің бүлікке ұласуына полицияның да кінәсі бар деген әңгімелер айтылып жатыр. Олар көтеріліске шыққандарды қуалап, сөз тыңдамай, көпшілікпен келісімге келуге тырыспады деген наразылықтар бар. Бұған не айтасыз?

– Жаппай тәртіпсіздік орын алып, барлығы өртеліп, қылмыскерлер тарапынан ауыр қылмыстар жасала бастауына полицияның өзі себепші болды деу ауыр айып, тіпті әділетсіздік. Соңғы екі жылдың шамасында Президентіміз Қасым-Жомарт Тоқаевтың халық үніне құлақ асатын мемлекет құру қағидаласына орай ішкі істер органдарына полицияны сервистік үлгіге өткізу міндеттелгенін білесіздер. Сервистік үлгі дегеніміз – халыққа қызмет ету үлгісі. Шынын айту керек, бұрын халық санасында, түсінігінде полиция қорқы-

тушы, үркітуші, қанаушы орган ретінде орнықты. Әлемдік тәжірибеде полиция – адамның ең жақын досы, яғни, өрттен құтқаратын, судан аман алып қалатын, бұзақылықтан қорғайтын бірден-бір қызмет саласы. Біз де қазір полицияның осындай бейнесін қалыптастыру бағытында жұмыс істеп жатырмыз. Бұл демократиялық қоғам құрудың алғы-шарттарының бірі.

Полиция мен халық бір болады. Сондықтан қаңтар оқиғасына полиция қарумен барған жоқ. Егер полиция шынымен де халыққа қарсы ұйым болса, шеруге мақсатты түрде мұздай қаруланып барар еді. Бұл қызмет өкілдері басқа да құқық қорғау органдары өкілдерімен бірге халықтың бейбіт шеруге шығып жатқанын біліп, қоғамдық тәртіптің сақталуын қамтамасыз ету, бассыздықтың алдын алу үшін ескертпе жасауды ғана ойлады. Солай етті де. Бірақ бейбіт шерудің арты жаппай тәртіпсіздікке ұласып, әкімшіліктер мен полиция ғимараттарын бүлікшілер басып ала бастаған соң шулы граната, газды баллон, дубинканы, су шашып қуатын техниканы қолдануға мәжбүр болды. Бұл да ескерту шаралары болатын.

Қаңтар оқиғасына полиция қарумен барған жоқ. Егер полиция шынымен де халыққа қарсы ұйым болса, шеруге мақсатты түрде мұздай қаруланып барар еді. Бұл қызмет өкілдері басқа да құқық қорғау органдары өкілдерімен бірге халықтың бейбіт шеруге шығып жатқанын біліп, қоғамдық тәртіптің сақталуын қамтамасыз ету, бассыздықтың алдын алу үшін ескертпе жасауды ғана ойлады. Солай етті де.

– Жалпы, 5 қаңтардан бастап лаңкестермен күрес басталғаны хабарланып, адамдардың сыртқа шықпауына кеңес берілді. Ел тыныштығын ойлаған жұрт тәртіпке бағынды. Осы уақыт ішінде қанша лаңкес ұсталды?

– Бұл ретте мына мәселеге назар аударғандарыңыз дұрыс болады. Мемлекет басшысы лаңкестік актілер себептерін және ұйымдастырушыларды анықтау шараларын жүзеге асыруды Бас прокуратураға тапсырды. Сондықтан бұл мәселемен осы құзырлы орын айналысады. Осыған байланысты аталған санаттағы және олармен байланысты барлық қылмыстық істер прокурорлар басшылық ететін ведомствалардың, жедел құрылған тергеу соттарының өндірісіне берілді. Ал, қалған қылмыстық істер бойынша атап айтқанда ұрлық, ұру секілді әрекеттер ішкі істер, ұлттық қауіпсіздік және экономикалық тергеу мен сыбайлас жемқорлыққа қарсы ұйымдар арқылы өтіп жатыр. Осы қылмыстардың 70 пайызы, яғни 1356-сы тәртіпсіздік пен ұрлық. Мысалы 27 қылмыстық іс атыс қаруы мен оқ-дәріні заңсыз сақтау фактілері бойынша, тағы 30-ы оларды ұрлау фактілері бойынша тергелуде. Сонымен қатар 63 қылмыстық іс мүлкті қасақана бүлдіру және жою бойынша қозғалды. 12 іс автокөлікті айдап кету, 24-і қарақшылық және тонау, 23 іс құқық қорғау қызметкерлеріне күш қолдану және олардың өмірлеріне қол сұғу фактілері бойынша тіркелді. Ұрлық пен қарақшылық жа-

сағаны үшін 274 адам уақытша ұстау абақтысында қамалып отыр. Олардың кінәсі ұрланған қару түрлері мен заттай дәлделмелерімен, бейнебақылау камераларының жазбаларымен, әлеуметтік желілердегі роликтермен, күдіктілердің өздерінің ұялы телефондарынан табылған деректермен дәлелденген.

Мәселен, 19 қаңтарда Алматы қаласында 18 жастағы тұрғынның ұялы телефонынан азық-түлік дүкендерінің бірінде ұрлық жасаған бейнежазба түсірілген. Ең сорақысы – көшеде бір полиция қызметкерін топ болып ұрып-соғып жатқан бейнесін жазған. Оның бәрін күдіктінің өзі жасаған. Міне, осындай жандар уақытша қамауға алынды. Қазіргі уақытта өндірістегі қылмыстық істер бойынша келтірілген залалдың көлемі 87 миллиард теңгеден асты. Бұл сома зардап шеккендердің арыздану барысында өсуі де мүмкін. Осы ретте айтарым, ішкі істер органдары тергеушілерінің қылмыстық істер бойынша барлық шешімдері заңнама талаптарымен қатаң сәйкестікте қабылданады. Яғни, қылмыстық процестің үш буынды үлгісі шеңберінде қабылданады. Соған сәйкес, ең бірінші әрбір шешім тек прокурормен келісіледі. Одан өзге тінту, алу, сараптама, бұлтартпау шарасын қабылдау секілді әре-

кеттер соттардың қаулысының негізінде жүзеге асырылады. Бұл жерде ішкі істер органдарының қызметкерлері әпербақандыққа салынып, өз дегенін істей алмайды. Қылмыс жасады деген күдік бойынша ұсталған барлық адамдардың дене жарақаттары болса, оған медициналық куәландыру жүргізіліп, мән-жайы анықталғаннан кейін ғана уақытша ұстау абақтысына қабылданады. Ұсталғандар үшін адвокаттарға қолжетімділік қамтамасыз етіледі. Керек болған жағдайда мемлекет есебінен тегін қорғаушылар қызметі ұсынылады.

Шындығында ішкі істер органдары тарапынан қандай да бір қысым көру, қудалау, заңсыз ұстады деген фактілер де жоқ емес. Ол бойынша Президент те мәлімдеме жасап, ішкі істер органдарына нақты тапсырма берді. Қазір аймақтарда өзіндік қауіпсіздік басқармалары бар. Солар әрбір факт бойынша тергеу амалдарын жүргізіп жатыр. Оған кез келген тұрғын хабарласып, өзіне мәлім жағдай бойынша немесе көрген қысымы, тап болған заңсыздығы бойынша шағымданып, жүгіне алады. Бұл үшін біз құзырлы орындардың ұялы телефон номерлерін әлеуметтік желілерге

Қырғызстанға барып алып, бұдан кейін мәлімдеме жасауына да болатын еді. Ол жалған мәлімет берсе, Қырғызстанға баруға мүмкіндік болатынын естіп, осындай қадамға барғанын айтты. Яғни, мені ақша береміз деп шақырды, сол үшін осындай шараға қатыстым деді. Оған ішкі істер органдары тарапынан осылай айт деп, болмаса сені босатпаймыз деген әңгіме айтылған жоқ. Егер де дәл осылай болса, онда Қырғызстанға барғаннан кейін бәрін бүге-шігесіне дейін айтып берсе болатын еді ғой. Бұл жерде азамат өзі жалған мәлімет бере отырып, тергеу органдарын жанылыстырды десек те болады. Бірақ бұл біздің лаңкестікке қарсы жасап жатқан шараларға ықпалын тигізбейді. Сондықтан біз әлі де сұраулар жасап, жаппай тәртіпсіздік жасағандарды анықтау мәселесімен айналысып жатырмыз. Бұл орайда полицияның қолдағы ақпаратты бөлісуі маңызды. Министр Ерлан Тұрғымбаев бұл жұмысты әлі де ширатуды әлсін-әлсін шегелеп, қатты талап етіп отыр. Барлық ақпаратты заң шеңберінде дер кезінде таратуды, жариялауды тапсыруда. Сондықтан полицияның жұмысы болашақта да ашық және қолжетімді болады.

– Уақытша ұстау изоляторындағылардың жағдайы қалай?

– Еліміз бойынша 182 уақытша ұстау изоляторы бар. Оларда ұстау тәртібі мен шарттары нормативтік актілермен регламенттелген. Мұнда қамалатындардың санаты қылмыс жасағандар. Қазіргі таңда бұл мекемелердің бәрі халықаралық стандартқа сәйкес келеді. Ондағылар талапқа сай медициналық көмек ала алады. Сонымен қатар, ол жердегі азаматтардың жағдайы зорлық-зомбылықтың алдын алу мақсатында құрылған қоғамдық ұйымдардың үнемі назарында. Олар кез келген уақытта шағым бойынша да, өз еріктерімен де бұл орындарды тексере алады. Сондықтан тергеу орындарында азаматтарға қатысты заңсыздыққа жол берілмейді. Ал егер ұсталғандарға қысым жасалып, азаптау шаралары қолданылса, олардың бәрі тексеріліп, анықталып жатса айыптылар жазасын алады.

– Қаңтар оқиғасында қайтыс болғандардың мүрдесін қазып алуға не түрткі болды?

– Мен басында айттым, бұл мәселенің анық-қанығын тергеу-тексеру Бас прокуратураның құзырына берілген.

– Қаңтар қақтығысы ішкі істер саласы бойынша саясаттың әлсіздігін, ондағы кадрлар корпусының біліктілігін көрсетті деген пікірлер туындап жатыр. Бұған не айтасыздар?

– Ішкі істер министрлігінің 2019 – 2021 жылдар аралығындағы 3 жылға бекітілген жол картасы бар. Осыған байланысты қазір полицияның сервистік үлгісіне өту кезеңіндеміз. Биыл бұл жобаның тұжырымдамасы қабылданады. Онда бірнеше өлшемдер бар. Оның бірі кадрлар сапасына қатысты. Осыған орай мамандар дайындауға ерекше көңіл бөлініп отыр. Бұл мақсатта ішкі істер саласы бойынша 12 академия оңтайландырылып, мамандандырылған бес оқу орнына біріктірілді. Мысалы, Алматыда тек жедел уәкілдер, Қарағандыда тергеушілер даярланады. Осы мақсатта оқу орындарының профессорлық-оқытушы құрамы қайта жасакталды. Олардың 50 пайызға жуығының ғылыми дәрежесі бар. Бұл өте маңызды мәселе. Өйткені, полицияға жарамай қалғандар осы академияға барып жұмыс істейді дейтін алып-қашпа сөз болатын. Бұл шындықтан алыс емес. Сондықтан алдымен оқытушылық құрамның ғылыми дәрежесіне, тәжірибесіне, біліктілігіне назар аударып отырмыз. Мұның сыртында тәжірибеге бағытталған курстар мен пәндер енгізілді. Бүгінде академияларда полицияның арнайы тактикасы, ішкі істер органдары қызметкерлерінің психологиялық дайындығы, инфокоммуникациялық технология, коммуникативтік дағдылар, шешендік өнер курстары жүргізілуде.

Қаңтар айындағы жаппай тәртіпсіздік полиция қызметкерінің Отанына адал, антына берік, батыл болуы қажеттігін көрсетіп отыр. Енді осы бағытта көбірек жұмыс істеуіміз қажет. Бізде полицияның жалақысы артты. Енді оларды әскерилер секілді баспанамен қамтамасыз етуге мән беріліп отыр. Отбасы банкі арқылы ақшаларын жинап, ең төменгі пайызбен баспана алу мүмкіндіктері жасалуда. Осының бәрі ішкі істер қызметінде қолайлы моральдық-психологиялық ахуал қалыптастырып, бұл өз кезегінде полиция қызметінің сапасына оң ықпалын тигізеді деп есептейміз.

– Уақыт тауып, ой бөліскеніңізге рақмет!

Айша ҚҰРМАНҒАЛИ,
«Заң газеті»

ҒЫЛЫМНЫҢ КӨСЕГЕСІ ҚАШАН КӨГЕРЕДІ?

(Соңы. Басы 1-бетте)

Пандемия кезіндегі соңғы үш жыл Қазақстан ғылымына қайта құрылымдалып, үлкен ізденістер мен жаңалықтарға ұмтылу, қалыптасқан кеңестік ғылыми сұрлеуден шығып жаңа тәуелсіз, жас мемлекеттің ғылымын дамытуға атсалысу қажеттігін айқындады. Ғылым болсын, басқа сала болсын, ең алдымен мемлекеттік қаржыландыруға мұқтаж. Тәуелсіздік жылдарындағы осы мәселеге зер салсақ, қаржылық жағынан ғылыми бағыттың бағы жанбапты. Ғылыми ізденіс жолындағы қызметкерлер елдегі ең төменгі жалақы иелерінің қатарын құрады. Мемлекет бұл саланың қажеттілігін сезінгеннен бергі он жылда ғана қатып қалған сең қозғалып, ғылымда жаңа ізденістерге жастардың үлесін арттыруға деген қыбыр-жыбыр басталды.

Ғылымның жағдайын талқыға салған бұл жиында Е. Тоғжанов ғылымды қаржыландыру жүйесінің, ұлттық ғылыми кеңестер қызметінің, ғылыми-техникалық сараптама жүргізу кезінде сарапшыларды іріктеу процесінің кемшіліктерін де санамалады. Премьер-Министрдің орынбасары ғылыми зерттеулердің нәтижелілігін арттырудың, өндірістің ғылымды қажетсінуіне және экономика салаларын дамытуға әсерін күшейтудің, ғылымды дамыту басымдықтарының барлық бағытын дәл анықтаудың маңыздылығын жеткізді. Тоғжанов ғылыми кадрлық әлеуетті нығайту, оның ішінде шетелде жұмыс істейтін қазақстандық ғалымдарды тарту арқылы нақты шаралар әзірлеу қажеттігін жеткізді. Мемлекет басшысының Қазақстан халқына жолдауында айтылған ғылыми саланы қаржыландыруды жақсарту және ғылымның ел дамуына қосқан

үлесі жөніндегі тапсырмалардың орындалуына ерекше назар аудару қажет. Е. Тоғжанов еліміздің ғылыми әлеуетін дамыту бойынша жұмыс тобын құруды, нақты іс-шаралар жоспарын әзірлеуді, Үкіметке ғылымды дамыту жөніндегі тұжырымдама жобасын енгізуді, сондай-ақ, ғылым мәселелері бойынша заңнамалық актілерге түзетулер енгізу жұмысын жеделдетуді тапсырды. Ғылыми институттардың, ғалымдардың ұсыныстарын тыңдаған Премьер-Министрдің орынбасары кадр мәселелерін шешуге, жас ғалымдарды қолдауға, ғылыми жобаларға бизнес қаражатын тартуға, экономика мен әлеуметтік саланың нақты міндеттерін шешу үшін кешенді зерттеулер жүргізуге ерекше назар аудару қажеттігін атап өтті. Жалпы, бұл мәселе бүгін ғана айтылып тұрған жоқ. Бұған дейін де сан мәрте көтеріліп жүр. Бірақ елдегі соңғы жағдайлар бұл соңғы жиынға

әжептәуір өзіндік салмағын салуда. Енді Қазақстан ғылымына шын мәнінде түбегейлі дамудан басқа жол жоқ. «The Qazaq Times» сайты – ғылым сыйымдылығы ЖІӨ-нің 3%-нан жоғары мемлекеттер техникалық прогресс жағынан алдыңғы қатарлы көрсеткішке ие екендігін, әлемдік тәжірибе бойынша елдің экономикалық қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін ғылыми зерттеулерге жұмсалатын қаражат ЖІӨ-нің 2%-нан төмен болмауы керектігін, ғылым сыйымдылығы ЖІӨ-нің 1%-на тең немесе одан кем болса, елдің ғылыми-техникалық қауіпсіздігі шектелген болып саналатынын, яғни мемлекеттің бәсекеге қабілеттілігі төмендейтіндігін, соның нәтижесінде ғылым қарқынды дами алмайтынын жазады. Ұлттық статистика бюросының мәліметтері бойынша Қазақстанда соңғы бес жылда ғылымға бөлінетін қаржы орташа есеппен ЖІӨ-нің 0,15%-ына тең. Бұл

өте аз көрсеткіш, алайда Қазақстанда 2025 жылға қарай ғылымды дамытуға ЖІӨ-нің 1%-ын жұмсау көзделіп отыр. 2016 жылғы тауар өндіру мен қызметтің жалпы қатынасы тиісінше 36 және 57,9%-ды құраған. Осыны негізге алып ғылымға жұмсалған 0,15% ЖІӨ-ні немесе ғылым сыйымдылығының ЖІӨ-дегі үлесін көрсетеді. Бүгінде еліміздің технологиялық көшбасшылары ғылым сыйымдылығына жұмсалатын қаражат көлемін 2,7-4,3%-ға дейін көтеру туралы ұсыныс айтып жүр» – дейді.

Қазақстанда ғылыми зерттеулермен тікелей айналысатын қызметкерлер көрсеткіші дамыған елдермен салыстырғанда бірнеше саты төмен екені әуелден белгілі. Бізде ғылыммен айналысатын қызметкерлер саны аз. Бұған дейін де қазір де Қазақстанда ғылымға негізгі қаржы көзі мемлекеттік бюджеттен бөлінеді. Соңғы жылдарда елдегі әртүрлі дағдарыстар ғылымның барлық саласындағы ғылыми қызметкерлер санының қысқаруына алып келді. Мемлекет енді ес жиып, әлемдік бәсекеде сан емес сапа озатынын, ғылымы озық елдің барлық кезде бәсі жоғары болатынын ұқты. Жыл бастала салысымен вице-премьердің елдегі ғалымдармен жүздесуі де осындай қажеттіліктерді мемлекеттің шынайы сезінгенін көрсетеді. Қай елде болсын, осы сала әлеуеті арпай мемлекеттің мерейі өспейді. Ендеше, қазақ ғылымын қайта құрылымдап, жас мамандарға жол ашу кезені келгендей.

?

Осы ретте, ғылымның жайың ғалымнан артық кім білсін деген мақсатпен елдегі іргелі ғылымның гуманитарлы бағыттарын дамытуға үлес қосып, осы жолдарға ізденіп жүрген ғалымдарға мына мәселелер төңірегінде сауал тастадық: Қазақстанда ғылым саласына қалай көңіл бөлініп жүр? Ғылымның қай саласында жастар табысты жұмыс ісімен жатыр? Ғылымға шын мәнінде ізгерілеу бар ма, әлде Қазақстан әлі жалаң цифрлар мен есеп берулерден аса алмай отыр ма? Ғылымға қызығатын жастар көп пе? Дипломдық жұмысты үлкен ғылыми еңбектің бастауы деуге бола ма? Жоғары оқу орындарын бітірушілерге дипломдық жұмыс жазғыру керек пе?

?

Нәзира СӘРСЕК, М. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының ғылыми қызметкері:

«Гуманитарлық салада ғылыми еңбегін табысқа айналдыру мүмкін емес»

Бұған дейін ғылымға аса көңіл бөлінбей келгені рас. Ғалымдар мен ғылыми қызметкерлердің табысы мардымсыз болды, әлі де солай. Ал олар қосымша табыс тауып өздерін асырауы үшін білімі мен еңбегін сатуы

керек, яғни, ашқан жаңалығын өндіріске немесе басқа да салаларға енгізуі қажет. Ал бізде идеясын, ғылыми жаңалығын коммерциализациялайтын мүмкіндік жоқ. Ғылымда табыс табу үшін өндіріспен байланыс болу керек қой. Еліміздегі өнеркәсіптің жайы белгілі, өндіріс орындары аз, олармен оқу орындарының байланысы керемет деп те айта алмас едім. Ал гуманитарлық салада ғылыми еңбегін табысқа айналдыру тіпті мүмкін емес. Соның кесірінен жастардың ғылымға келуі азайды. Қазіргі кезде ғылымға қызығатын жастар көп деп айта алмаймыз. Оның себебі – жаңа айтқанымыздай жалақының төмендігі, қосымша табыстың жоқтығы. Мысалы, магистратура бітірген маманның штаттық айлығы жүз мыңға жетпейді. Әрине, еңбек өтіліне байланысты ақша қосылып отырады, бірақ ол да көп емес.

Дегенмен, осы соңғы бір-екі жылда ғылымға көңіл бөліне бастады. БҒМ вице-министрі Қуаныш Ерғалиев 2021 жылы ғылымды қаржыландыру екі есеге өскенін жазыпты (ҚР БҒМ инстаграмм парақшасында). Меніңше мұның көбі гранттық жобаларға бөлінген қаржы негізінде өсіп отырған сияқты. Қазіргі кезде ғылыми-зерттеу институттарының ғалымдар мен ғылыми қызметкерлері министрлікке өз жобаларын ұсынып, қабылданса, сол жобаға бөлінген қаржыдан айлық алып, жұмыс істейді. Мұндай ғылыми жобаларға қомақты қаржы бөлінетіні рас. Бірақ мұндай жобалар екі немесе үш жылға арналғандықтан оның өзіндік қиындықтары бар. Ең әуелі – қағазбастылық. Жоба қабылданған соң, үш айлық есеп, жарты жылдық есеп, жылдық есеп, қорытынды есеп тапсырылады, қыруар қағаз толтырылады. Жоба орындаушыларының бірталай уақыты қағаз толтырып, есеп берумен кетеді. Жобаның мерзімі біткен соң, ондағы ғалымдар мен ғылыми қызметкерлер ұсынған жаңа жобалары қабылданбаса, жұмыссыз қалады. Қазір министрлікте осы мәселелер қайта қаралып жатыр. Алдағы уақытта ғылыми-зерттеу институттарын тек ғылыми жобалар аясында ғана емес, тұрақты түрде қаржыландыру жолдары қарастырылып жатыр. Олай болса институт базасында еңбек ететін ғылыми қызметкерлерге тұрақты әрі жоғары жалақы төленетін болады. Егер бұл ережелер мақұлданып, жоба қабылданса, ғылыми қызметкерлер екі-үш жыл сайын жаңа жоба ұсынбай, өз зерттеулерімен тұрақты түрде айналыса алады.

«Диплом жұмысы ғылыми еңбектің бастауы емес»

Біздегі оқу орындарында студенттер университет бітірер кезде дипломдық жұмыс жазатын үрдіс қалыптасқан. Бұрындары осы диплом жұмыстары көдімгідей ғылыми зерттеу еңбегі ретінде жазылған да шығар, бәлкім. Тіпті, кейбір ғалымдардың дипломдық жұмыстары болашақ ғылыми зерттеулеріне апарар баспалдақ та болған шығар. Бірақ қазіргі кезде жай бір кезекті тапсырма секілді орындалады да, студент оқу бітірген соң, бұл жұмысы ештеңеге қажетсіз болып қалады. Оны тіпті, диплом жетекшісінің толық оқып шығатынына ешкімнің көзі жетпейді. Бірақ бұл қалыпты нәрсе, себебі бакалаврда қаншама студент оқиды, олардың барлығы ғылым жолына түспейді ғой, оқу бітірген соң, әр салада еңбек ететін маман болып шығады. Сондықтан бұл дипломдық жұмыстарын ғылыми еңбектің бастауы деп қарауға болмайды. Оның қажеті де жоқ. Оны тіпті, өзі емес, арнайы осы іспен айналысып, табыс табатын адамдарға жаздыратындар да болған. Қазір де осылай ақша үшін біреуге дипломдық жұмыс, магистрлік диссертация жазып беретіндер барын құлағымыз шалып қалады. Дегенмен, диплом жұмысын жазу керек пе, керек емес пе деген мәселеге нақты жауап беру қиын. Бұл оқу процесі үшін қажет те шығар. Өзім университетте сабақ бермегендіктен, кесіп айта алмаймын. Түркияда докторантурада оқыған кезімде, бакалаврда оқитын студенттермен сөйлесетінмін, олардағы оқу процесінің қандай екені қызықтыратын. Сонда бір байқағаным ондағы университеттердің көпшілігінде диплом жұмысы деген нәрсе жоқ. Кейбір университеттер мен факультеттерде студент оқу бітірер кезде жоба әзірлеп, соны қорғайды. Мамандықтарының ерекшеліктеріне байланысты кейде мұндай жобаны екі-үш студент бірігіп дайындап, бірге қорғайды. Ал кейбір мамандықтарда оқитындар тіпті мұндай «бітіру жобасын» да әзірлемейді. Соңғы семестрде біздегідей диплом қорғаймыз деп алашапқын болмай, әдеттегідей сабақ кестесіндегі дәрістерін бітіріп, емтихандарын тапсырады да, дипломын алады.

Ғазиза ШОЙБЕКОВА, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университетінің қауымдастырылған профессоры, ф.ғ.к, Қазақ тілі және әлем тілдері институты директорының ғылым және инновация жөніндегі орынбасары:

«Ғылымнан жастар қорықпауға тиіс»

ҚР БҒМ алқа отырысында 2021 жылы ғылымды қаржыландыру 2 есеге артқанын айтты. Шындығында, ғалымдарға іргелі ғылыми жобалармен айналысу үшін

мүмкіндіктер берді. Әлі де беруде. Тек ғалымдарға ғылымның болашақтағы даму бағытын айқындап, стратегиялық жоспарды қойып, соның негізінде жоба дайындап, оны іске асыру қажет.

Жастар ғылымның барлық саласында еңбек етуде. Біздің қазақ ғылымын шикізаттық сипаттан өнім өндіретін сипатқа ауыстыру керек деп ойлаймын. Жастар осы бағытта жұмыс істеу керек. Республикалық іргелі және қолданбалы ғылыми зерттеулер, гранттық және бағдарламалық-нысаналы қаржыландыру есебінен жобалар орындап, соны іске асыру керек деп санаймын. Сонда ғана табысты еңбек деп айтуға келеді. Қазақстанның бүкіл стратегиялық дамуына осындай жоспарлар қойғанда ғана даму болады деп ойлаймыз.

Ғылымға қызығатындар аз деуге болмайды. Президенттің қазақ жастарын ғылыммен айналысуға шақыратын «Жас ғалым» жобасы бар. Бұған қоса өткен жылдың желтоқсан айында «Жас ғалым» жобасы бойынша жастардың жоба жасап, ұсынуына тағы да мүмкіндік берілді. Міне, осы үміттің бәрі жастардан жаңалық шығады, болашақ қазақ ғылымын жастар жасайды деген ниеттен туған. Сондықтан осы үмітті жастарға арту керек. Мақсат қаржы ұтып алу емес, қосатын үлес болу керек.

Сосын ғылымнан жастар қорықпауға тиіс. Ғылым өте қарапайым нәрсе. Оны қиын етіп көрсетудің керегі жоқ. Тек қазақ ғалымдары жетектеу керек. Өздерінің ғылыми әлеуеттерін жастарды дамытуға, бағыт-бағдар беруге жұмсаған жөн. Министрлік әр ғалымға осындай міндет жүктесе, ол міндетті ғалымдар орындаса. Осы жүйе жақсылап жолға қойылғанда нәтиже болады. Не істеу керектігін жоспарлап, бағдарлап, соған сәйкес әрекет етуін қадағалаған дұрыс.

Ғылым саясатпен үндесу керек. Бірақ оны үндестіру тек мекемелердің әрекеті болу керек те, ғылыммен айналысушы тек өз жұмысын білу қажет. Соған лайықты қаржыны ұлт қажетіне жұмсағанда ғана көрсеткіш болады. Ғылымның қаржымен жұмысы болмау керек. Егер ол қаржыны қалай жұмсаймын деп ойлап отырса, ғылыммен жұмысы болмауы мүмкін. Демек, қаржыны жеткілікті беру деген мәселе де бұл жерде маңызды. Айлығы бөлек, жеткілікті деңгейде болғанда ғана ғалымда құлшыныс болады, нәтижеге жұмыс істейді. Ғылымның отбасылық әлеуметтік ахуалы дұрысталып, ми тыныштығы болғанда ғана ол жаңалық әкелуге ұмтылады.

«Ғалымның хаты өлмейді»

Ғылымға апарар бірден-бір жол – академиялық жазылымды игеру. Академиялық жазылымды игеруде ғылыми мақала, ғылыми эссе, ғылыми баяндама, ғылыми жоба т.б. жанрлармен айналысу үлкен көмек. Қазіргі ғалымдардың бәрі де ғылымға диплом жазып келгендер. Сондықтан диплом жұмысын жаздыру тоқтамау керек. Тек ғылыми жетекшілері тақырып бергенде маңызды, қоғамға керек, мәселені шешуге бағытталған тақырыптар ұсынған жөн. Ұсынылған тақырыптан керегін таңдап алғаннан кейін, бітірушіге оның маңызын түсіндіру керек деп ойлаймыз. Иә, қазіргі студенттердің құндылықтары материалдық болуы мүмкін. Бірақ ҚР БҒМ-нің кешегі өткен отырысында сапаға көңіл бөлінетіндігі айтылды. Сапаға көңіл бөлінетін болса, сапалы білім беру қолға алынады, сапаны талап ету жауапкершілікті арттырады, жауапкершілік бітірушіге өзі әрекет етуін, сол арқылы білім-ғылымға қызығушылықтары пайда болатындығына кепілдік береді. Күн өткен сайын олардың да қызығушылықтары білім-ғылымға ауысуы мүмкін. Диплом жазбайды екен деп, қарап отырмау керек, жаздырып, үйретуді ойлау керек. Диплом жұмысын жазуды да, қиын етіп көрсетпей, пәленбай бет жазу керек демей, эмпирикалық сипатта кішігірім зерттеу жүргізіп, соның нәтижесін жазып көрсетуді үйретіп, оңай жолын көрсету керек. Сонда ғана студенттер диплом жұмысын жазуға ұмтылады.

Кез келген ғылым мәнінен тұрады. Мәтін қоғам мүшелерінің бәріне қажет. Сондықтан әр бітіруші маман мәтін құрып, оның ішінде жазба мәтін құрып үйрену қажет. «...Ғалымның хаты өлмейді» деген аталар сөзі осы жерде диплом жұмысын жазып үйреніп, үлкен ғылым жасауға ұмтылу қажет екендігін көрсетеді.

ПІКІР

ОТБАСЫН САҚТАУ БАСТЫ ОРЫНДА

Отбасын құрған екі адамның бір-біріне ғана емес, ұрпағы, ата-аналары және мемлекеттің алдында үлкен жауапкершілігі бар. Алайда, қоғамымызда осы жауапкершілікке жеңіл қарайтындар аз емес. Соның салдарынан екі ортада балалары зардап шегуде. Отбасылық кикілжің соңы тұрмыстық зорлық-зомбылықпен аяқталатыны ащы шындық.

Бұл тұрғыда көбіне ерлер тарапынан алкогольді ішімдікке, ойынқұмарлыққа салынушылар көп. Ішімдік араласқан жерде сенім де қалмайды. Салауатты өмір салтын бүкіл отбасына насихаттап, ұл-қызының болашағы үшін жағымсыз әдеттерден өзін тыятындар бар, жоқ емес. Солардың қатарын көбейту бүгінде үлкен мәселеге айналып отыр.

Өркениетті қоғам құруға бет бұруда мемлекетіміз үшін әрбір отбасының рөлі зор. Сондықтан, ерлі-зайыптылар кез келген мәселеде балалары үшін ортақ мәмілеге келуге және әрқайсысы өзінің әкелік, аналық міндеттеріне салғырттық танытпауы тиіс.

Мысалы, республика соттарына ерлі-зайыптылардың арасындағы заңды некені бұзу, дүние-мүлікті бөлу, бала тәрбиесі, алимент және тағы басқа да мәселелерге қатысты түсіп жатқан азаматтық істер саны артуда. Сотқа ерлі-зайыптылардың бірінен жоғарыда аталған мәселелер бойынша талап арызсы түскеннен кейін татуластырушы судья он жұмыс күні ішінде бітімгершілік процедураларын өткізеді. «Бірлігі бардың – тірлігі бар» деп бабаларымыз айтқандай, соттар әрқашанда ерлі-зайыптылардың бірлігін сақтауға, сол арқылы тірліктерін одан әрі жалғастырып кетулеріне мүдделілік танытады. Райларынан кайтып, шаңырақтарын қайта түзесе, нұр үстіне нұр, балаларының

болашағы жарқын болады. Медиацияның бүгінгі таңдағы елеулі игілігі осы болып отыр.

Азаматтық процестік заңнамаға биыл енгізілген жаңа норма даудың сотқа дейін немесе сотта реттелуін көздейді. Заңдағы түзетулер тұлғалардың арасындағы дауларды екі жаққа тиімді етіп шешуге, жанжалдың алдын алуға бағытталған. Бұл жағдайда сотқа дейінгі хаттама жасалып, онда тараптардың дауды реттеуге байланысты ұсыныстары мен дәлелдері көрсетіледі.

Татуластырушы судья тараптардың әрқайсысына қатысты бейтарап позицияны ұстана отырып, олардың дауды өзара реттеуіне жәрдемдеседі. Заң талабына сай, тараптар бітімгерлік процедураның түрін дербес таңдауға құқылы. Татуластыру рәсімдері олардың арасындағы дауға ортақ келісімге келумен соңғы нүкте қоюдың алғы шарты.

Сот шешіміне екі тараптың бірі ғана риза болады. Себебі, сотта бір тарап міндетті түрде жеңіліс табады. Ал, медиациялық келісімдерде ұтқан немесе ұтылған жақ болмайды. Тараптардың екеуі де өздерін қанағаттандыратын шешімге қол жеткізеді. Осы септі, бұл жерде судья дауласушыларды бітімгершілікке үндейді. Тараптардың құқықтарын жан-жақты түсіндіріп, дауды

сотқа дейін реттеудің өздері үшін тиімді екенін саралап береді.

Қай жағынан алғанда да медиацияның мүмкіндігі мол. Ең алдымен процесс соттың және тараптардың уақытын, қаржысын үнемдейді. Бұл дауласушылар үшін де, сот үшін де тиімді. Тараптар басы артық шығындардан арылады. Денсаулықтары сақталады. Олай дейтініміз, татуластыру рәсімдері арқылы шешімін тапқан іс бойынша төленген мемлекеттік баж салығы тараптарға қайтарылады.

Ерлі-зайыптылар арасындағы түсініспеушілік соңы ажырасуға әкеледі. Ал, түсініспеушіліктердің өзі көбінесе ұсақ нәрседен басталады. Олар менмендік пен жиналған өкпелерін сыртқа шығарудың кесірінен бір-біріне деген үлкен реніштен орын алады, балалардың мүддесі де аяқасты болады. Соның салдарынан балалар психологиялық, моральдық тұрғыда азап шегіп, күйзеліске ұшырайды.

Сондықтан отбасының ынтымақтығын сақтауға, балалардың болашағын жарқын етуге ерлі-зайыптылар бірдей күш салуға тиіс. Отбасының тұтастығы қоғам мен мемлекет үшін алдыңғы орында.

**Жанат ҚАРЫМСАКОВ,
Шардара аудандық соты
кеңесшінің бас маманы-сот
мәжілісінің хатшысы**

БАСТАМА

ӨЗГЕРІСТЕР ҚАЖЕТТІЛІКТЕН ТУЫНДАҒАН

Әлемдік құқықтық тәжірибе ешқашан бір орында тұрмайды. Уақыт талабына сай үнемі өзгеріп, толықтырылып келеді. Қазақстан өркениетті мемлекет ретінде бүкіләлемдік талаптарға сай келетін құқықтық тәжірибемен жұмыс жасауы керек. Бұл қазіргі адамзат бала-сының талабы.

Тәуелсіздік алғаннан бастап, қазірге дейін сот жүйесінде айтарлықтай жұмыстар жасалды. Заңдар қабылданды, ұлттық жоспарлар іске асырылды, кадр мәселесі, ұйымдастыру және материалдық-техникалық базаны нығайту бағытында тың бастамалар көтерілді. Соның бір көрінісі – 2011 жылы қабылданған «Медиация туралы» заң.

Тарихы мен құқықтық қарым-қатынаста арнайы заңдастырылмаса да, бітімгерлік рәсімінің қазақ халқында көп қолданылғанын жақсы білеміз. Бүгінгі жаңғыртылған, жаңартылып, жаңа атауға ие болған медиация осы бітімгерлік немесе татуластыру рәсімі болып табылады.

Еліміздің Жоғарғы Соты халықаралық тәжірибе мен бабаларымыздан қалған бітімгершілік заңын сабақтастыра отырып, бүгінде ауқымды жобаларды іске қосуда. Заңдар да бұл тұрғыда толықтырылып, ең бастысы, азаматтар үшін қолайлы жағдай жасалады.

Сот жүйесін ілгерілету бағытында Жоғарғы Сот төрағасы Жақып Асанов бастаған жұмыс тобы 2018 жылы «Сот жүйесінің даму әлеуетінің 7 түйін» деп аталатын ауқымды бағдарлама жасаған болатын. Мұндағы жеті жобаның бірі «Татуласу: сотқа дейін, сотта» деп аталады. Дауласып келген азаматтарға сотқа дейін де, сотта да татуласа алатын мүмкіндік жасалды. Сотқа дейінгі татуласу бойынша медиаторлар, заңгерлер және басқа да кәсіби мамандар дауласушы тараптарға құқықтық көмек көрсетсе, сотта татуласу бойынша кез келген уақытта тараптар істі тоқтатып, судья-медиаторға жүгіне алатын болды. Осы орайда республика бойынша соттардың бастамасымен жер-жерлерде құқықтық, Татуластыру, Отбасы секілді медиативтік рәсімді жүргізуге көмектесетін орталықтар іске қосылды.

Ал, өткен жылы «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне азаматтық процестік заңнаманы жетілдіру және дауларды соттан тыс және сотқа дейін реттеу институттарын дамыту мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы»

заң қабылданды. Заң дауларды сотқа дейін және соттан тыс реттеуді дамытуға, азаматтық іс жүргізу заңнамасын одан әрі жетілдіруге бағытталды. Осы заңға сай биылдан бастап Азаматтық процестік кодекске, Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы кодекске, «Медиация туралы», «Атқарушылық іс жүргізу және сот орындаушыларының мәртебесі туралы», «Қазақстан Республикасындағы жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару туралы», «Нотариат туралы» заңдарға өзгерістер мен толықтырулар енгізілді.

Заңдағы өзгерістерге сәйкес, ендігі жерде медиация тәртібі мен тәсілдері кеңейтілді. Енді, онлайн-медиативтік келісім жүргізуге болады. Сот актісін орындау сатысында және әкімшілік сот ісін жүргізу барысында жүргізілетін медиацияның ерекшеліктері де айқындалды. Жария-құқықтық даулар бойынша Әкімшілік рәсімдік-процестік кодекске сәйкес медиативтік келісім жасау мүмкіндігі де көзделген.

Ең негізгі, қоғамда жиі кездесетін әлеуметтік мәселелердің бірі – алимент төлеу туралы келісімді бұдан былай медиаторлар, адвокаттар, заң кеңесшілері толтыра алады. Бұған дейін бұл істі тек нотариус жүзеге асырып келген еді.

Өзгерістерге сәйкес, биылдан бастап Азаматтық процестік кодекске сотқа дейінгі хаттама деген жаңа ұғым енгізілді. Сотқа дейінгі хаттама еркін нысанда толтырылады. Хаттамада тараптар туралы деректер және даудың мәні қамтылады. Хаттамада тараптар дауды шешудің өзіндік нұсқасын ұсынады. Сотқа дейінгі хаттама мен татуласу үшін ешқандай айыппұлдар мен әкімшілік жазалар қажет емес. Тараптар өз құқықтарымен танысып, сотсыз да әрі қарай келісім жасау үшін адвокатқа не медиаторға жүгіне алады.

Бұл өзгерістер елдегі көптеген маңызды мәселелерді оңтайлы шешіп, азаматтардың уақыты мен қаражатын үнемдеуге, өз құқықтарын сауатты әрі сергелденге түспей қорғауға мүмкіндік береді. Бұған дейін біраз жыл бұрын тараптарға татуласу рәсімін ұсынғанда, бірден бас тартатын еді. Қазір азаматтар бұл рәсімнің қаншалықты тиімді екенін түсінді және келісім жасауға ниет білдіріп жатады.

**Лариса КЕНЖЕЕВА,
Мұнайлы аудандық сотының судьясы
МАҢҒЫСТАУ ОБЛЫСЫ**

ӨРТУРА

4. «Острогорский» ЖШС (БСН: 980 940 001 895) өз қатысушыларына 2022 жылғы 14 ақпан күні өтетін жалпы жиналыстың күн тәртібіне өзгерістер енгізілгені жөнінде хабарлайды.
КҮН ТӘРТІБІНДЕ:
Серіктестіктің қатысушыларына сұратылған ақпаратты ұсыну;
2021 жылғы қаржылық есептілікті бекіту.

5. «MEDEO INVEST» Жауапкершілігі шектеулі серіктестік, БСН 171140001166, жарғылық капиталдың 100 000 (жүз мың) теңгеге дейін азайтылғаны туралы хабарлайды.

Шағымдар хабарландыру жарияланған күннен бастап 1 (бір) ай ішінде мына мекенжай бойынша қабылданады: Нұр-Сұлтан қ., Байқоңыр ауданы, А. Сембинов к., 25 ғ., 22 к.).

6. «MEDEO INVEST ICE RINK» Жауапкершілігі шектеулі серіктестік, БСН 140840000908, жарғылық капиталдың 100 000 (жүз мың) теңгеге дейін азайтылғаны туралы хабарлайды. Шағымдар хабарландыру жарияланған күннен бастап 1 (бір) ай ішінде мына мекенжай бойынша қабылданады: Нұр-Сұлтан қ., Байқоңыр ауданы, А. Сембинов к., 25 ғ., 22 к.).

ТАРАТУ

7. «Жұлдыз» футбол орталығы» қоғамдық қоры, БСН 200640028598, өзінің таратылатыны туралы хабарлайды. Талап-шағымдар осы хабарландыру жарияланған күннен бастап екі ай мерзім ішінде мына мекенжайда қабылданады: ҚР, 140000, Павлодар облысы, Павлодар қаласы, Осипенко көшесі, 15 үй. Тел.: 87022332916.

8. «Kaz Union Plast» ЖШС, БСН 160140015357 (Қарағанды қаласы, Н.Назарбаев даңғылы, 72 үй, бұрынғы Төлепов көшесі, 12) өзінің таратылатыны туралы хабарлайды. Талап-шағымдар осы хабарландыру жарияланған күннен бастап екі ай мерзім ішінде мына мекенжайда қабылданады: Қарағанды қаласы, Мұстафин көшесі, 26А үй. Тел.: 87785477911.

9. «Ақмола облысы білім басқармасының Зеренді ауданы бойынша білім бөлімінің жанындағы Ақкөл ауылының «Бөбек» бөбекжайы» мемлекеттік коммуналдық қазыналық кәсіпорны, (БСН 080240011737), өзінің таратылатыны туралы хабарлайды. Талап-шағымдар осы хабарландыру жарияланған күннен бастап екі ай мерзім ішінде мына мекенжайда қабылданады: Қазақстан Республикасы, 021203, Ақмола облысы, Зеренді ауданы, Ақкөл ауылдық округі, Ақкөл ауылы, Ыбырай Алтынсарин көшесі, 3.

10. «Ақмола облысы білім басқармасының Зеренді ауданы бойынша білім бөлімінің жанындағы Викторова ауылының «Айгөлек» бөбекжайы» мемлекеттік коммуналдық қазыналық кәсіпорны, (БСН 051040004221), өзінің таратылатыны туралы хабарлайды. Талап-шағымдар осы хабарландыру жарияланған күннен бастап екі ай мерзім ішінде мына мекенжайда қабылданады: Қазақстан Республикасы, 021210, Ақмола облысы, Зеренді ауданы, Викторова ауылдық округі, Викторова ауылы, Мира көшесі, 58.

11. «Ақмола облысы білім басқармасының Зеренді ауданы бойынша білім бөлімінің жанындағы Өркен ауылының «Айналайын» бөбекжайы» мемлекеттік коммуналдық қазыналық кәсіпорны, (БСН 101140004396), өзінің таратылатыны туралы хабарлайды. Талап-шағымдар осы хабарландыру жарияланған күннен бастап екі ай мерзім ішінде мына мекенжайда қабылданады: Қазақстан

Республикасы, 021220, Ақмола облысы, Зеренді ауданы, Күсеп ауылдық округі, Өркен ауылы, Школьная көшесі, 17 А ғимарат.

12. «Алтын Көгершін-Ломбард» ЖШС (БСН 100240001253) өзінің ерікті түрде таратылатыны туралы хабарлайды. Талап-шағымдар осы хабарландыру жарияланған күннен бастап 2 ай мерзім ішінде мына мекенжайда қабылданады: ҚР, Қостанай обл., Қостанай қ., Ы.Алтынсарин көш, 150 үй.

13. «Сәдір-Ата БС» ауылшаруашылық өндірістік кооперативі БСН -160440002834 өзінің қызметінің тоқтатылғандығын хабарлайды. Талаптар хабарландыру жарияланған күннен бастап 2 ай ішінде қабылданады.

Мекенжай: Қызылорда облысы, Жаңақорған ауданы, Қожакент ауылы, Жаппар Әбдікерімұлы көшесі, 1 үй. Тел: 8 701 171 37 72

БАНКРОТТЫҚ

3. Нұр-Сұлтан қаласының мамандандырылған ауданаралық экономикалық сотының 2022 жылғы 31 қаңтардағы ұйғарымымен борышкердің арызы бойынша «Электро-Вид-А» ЖШС (БСН 040640010570) банкрот деп тану туралы азаматтық іс қозғалды.

МҰРАГЕРЛІК

3. Аз. Калиев Жолдастың, 23.11.2021 жылы қайтыс болуына байланысты артынан мұрагерлік іс ашылған. Мұрагерлерге, Түркістан облысы, Мақтаарал ауданы, Мырзакент кенті, Т.Мадиходжаев көшесі, №15 мекенжайында орналасқан нотариус Жолдасов Динмуханбет Алданиязовичке хабарласуын сұраймыз.

ЖАРНАМА БӨЛІМІ:

Алматы қаласы
Тел.: 8(727) 292-43-43,

8 (708) 929-98-74

E-mail:
zanreklama@mail.ru
zanreklama.kz

ЖАРНАМА ҚАБЫЛДАЙТЫН ОРЫНДАР:

ЖК «Қандыбаева», Газеттерге, журналдарға және сайттарға хабарландыру қабылдау агенттігі: 8(727)327 30 92, тел/факс: 273 47 98, 8 707 895 21 99, 8 701 739 27 83, 8 705 185 75 73 www.gazetysaity.kz, e-mail: vsegazety@mail.ru Алматы қ., Абылай хан даң., 60, Мақатаев көш. қиылысы, 208 кеңсе.

«KAIROС» ЖК, Алматы қаласы, Жібек жолы даңғылы, 55, Пушкин көшесімен қиылысы, «Алма» СО, 4 қабат, ресепшн, тел.: 271-49-39, 8707 705-92-22. E-mail: kaldybayeva@mail.ru. Барлық хабарландыруды What's app бойынша қабылдаймыз.

ЖК «Gold Capital» Нұр-Сұлтан қ., Абай көшесі, 78, 105-кеңсе. Тел.: 8 (7172) 52-02-11, 8(702)839-90-86.

«Sokrat-PV» Юридическое агенство» ЖШС, Павлодар қаласы, Крупская көшесі, 61, кеңсе 23.

Телефон: 87027159520; 87182221266 (жұмыс).

«Назар-1 фирмасы» ЖШС («РУТА» ЖА), директоры Кривилова Татьяна Ивановна. Шымкент қ., Г.Ильев көшесі, 47 (Шаймерденов к. бұрышы) RBK банктің жанында. Тел.: 8 (7252) 53-40-48. WhatsApp : +7-705-705-31-31. E-mail: nazar.reklama@gmail.com

ЖК «TRade and service», Алматы қ., ша/а Жетісу-3, 55/133.

ЖК «Аюбаева», Қарағанды қ., Жамбыл көшесі, 11. Тел.: 8 (7112) 42-00-71.

Арлан-консалтинг ЖШС, Семей қ., К.Мұхаметханов көшесі, 23 «А», 104-бөлме. Тел.: 8 (705) 798-58-18, 8(708)4672701

«Грация» ЖШС, Атырау қаласы, Махамбетов көшесі, 107-а, 2-бөлме, тел.: 32-14-29, 30-65-24, 8701 920 4538.

«ЮрСлужба» ЖШС, Көкшетау қ., Е. Әуелбеков көшесі, 129. Тел.: 8 (7162) 25-77-17, 8(747)8097074.

«Версия-Пресс» ЖШС, Павлодар қ., Естай көшесі 40. Тел.: 8 (7182) 32-47-67, 32-49-04

Қалиасқаров Нұрлан Нұрғисынұлы ЖК, Петропавл қ., К.Сүгішов көшесі, 58, 30-бөлме, 3-қабат. Тел.: 8 (7152) 46-02-57, ұялы тел.: 8 (777) 572-29-91, 8 (701) 315-54-59.

ЖК «Бакирова Г.», Шымкент қ., Желтоқсан көшесі, 18. Әділет Департаментінің жанында. Тел.: 8 705 714 58 77.

Михеева Ольга Станиславовна ЖК, Қостанай қ., Гоголь көшесі, 110, ВП 67 (Чехов-Гоголь көш. қиылысы), Тел.: 8-714-2-50-97-07, ұялы тел.: 8-7758847211, 8-7053506918.

«Озат-1» ЖШС, Ақтөбе қ., Алтынсарин көшесі 31. Тел.: 8 (7132) 40-41-05, ұялы тел.: 87774348344 және Ақтау қаласы.

ЖК «SAPA KZ» Атырау қаласы, ұялы тел.: 87781063779, e-mail: zan-ai@mail.ru.

«Юридическая фирма «Консультант» ЖШС Орал қ., Л.Толстой көшесі, 28. Тел.: 8 (7112) 50-88-05.

«Реклама» ЖШС, Орал қ., Достық-Дружба даңғылы, 182. Тел.: 8 (7112) 50-47-34.

ЖК «Сагидоллина Б.», 1 Теміржол вокзалы, Р.Зорге көшесі 8, «Лина» шаштаразы. argawka_94@mail.ru, Тел: 87058762218.

«Компания Жете» ЖШС, Талдықорған қ., ш/а, Молодежный 3-үй, 1-п. Тел.: 8(7282) 24-29-66, 87058147221.

ЖК Гавриленко И.И., Қостанай қ., пр. әл-Фараби 119-үй, 407-А бөлме. Тел/факс: 8 (7142) 53-63-21.

«Жас Отау» ЖК Қыдырбаева Н.Н. Қызылорда қ., Өйтеке би көшесі, 27. Тел.: 26-45-89, ұялы тел: 8 (777)402-28-28; 8 (700) 332-24-78

ЖК Тажибаева, Тараз қаласы, Қойкелді көшесі 158 а, ЖҚО аумағы. Ұялы тел.: 87017268772, 87054422939.

ЖК Новоселова Лилия, Петропавл қаласы, Қазақстан Конституциясы көшесі, 28-үй, 1-қабат. Тел.: (87152) 46-74-77, 8-777-228-64-13.

ЖК «Reklam Service», Тараз қаласы, Төле би көшесі, 73 (ауладан кіру). Тел.: 8(7262)502222, ұялы тел: 87019457336 Татьяна.

ЖК «Вьдай», Өскемен қаласы, 60. Тел.: 8(7232) 578414, ұялы тел.: 87772256506.

Қаланың драма театры гимаратының электронды та-блосында пайда болған жаңа жазу ары-бері өтіп жатқан кісілерді бір сәтке болса да алаңдатпай қойма-ды. Жарқ-жүрк еткен әріптерден театр труппасының жоспарлы гастролін аяқтап, қалаға оралып, жаңа ма-усымды Шекспирдің Гамлетімен бастайтыны аңғарылды. Жылдан-жылға театр, жалпы өнерсүйер халықтың саны ұлғайып бара жатқан қала, сүйікті әрті-стерінің оралуынан жанданып, жарқы-раған сыңайлы. Ал классика туындысы-на қызығушылар қатарының көбейгені билеттердің толық сатылғанынан білінді.

Сахна сыртында

Айдың бірінші уик-әндінен бастап спектакльдер енді үлкен де, кіші де сахналарда әр жұма мен сенбі күндері қойылатынын театр кассасынан не театр сайтынан анықтап алған көрермендер әр көрсетілім сайын, кешкі 7-ге жарты сағат қалғанда, өнер гибадатханасының вести-бюлінде залға кіруге шақыратын қоңы-рауларды асыға күтетін. Олардың киім үлгісінен, өздерін ұстау мәнерінен, бір-бірімен әңгімелескенде әдеби, сыпайы

КЕК СЕМСЕРІ

сөздерді қолдануларынан, мәдениетке қатысты тақырыптарды талқылауынан қоғамның бұл ең парасатты әрі өркени-етті бөлшегі екені байқалады.

– Өз басым Пастернактың аударма-сын ұнатсам да, Лозинскийдің эквили-неарлық жүйені сақтап, мағынасын да бұлжытпай бере алғаны оның жоғары кәсібилігін көрсетеді.

– Ісіне жан-тәнімен берілген кісі әрқашан өз жұмысын шедевр дәрежесін-де атқарады.

– Сіз Аникстың Гамлет туралы тал-дауын оқып па едіңіз? Оқылған дүниенің ішінде бұл барлық аспекті жан-жақты, толық қамтыған мінсіз еңбек.

– Әлбетте оқыдым. Оның шетел шекспиртанушылардың ғылыми зерттеу-лерімен таныстығы, саралау қабілеті мен сыни көзқарасының жетілгені тандай қақтырады.

Әдетте осындай қызу пікірталас театр холының әр түкпірінен бірінші қоңырауға шейін жүріп жататын. Залға кірер алдында тамақты, сусынды, сырт-қы киімді қалдыру керектігін ескерте-тін таспаға жазылған жағымды әйел даусымен бірге орындарына жайғасып жатқан көрермендер әңгімелерін лезде ұмытқандай сезілді. Екінші қоңыраумен ұялы телефондарын сөндіру қажеттілігі айтылса, соңғы үшінші қоңыраудан жұрт жым-жырт болып, спектакльдің баста-луын үнсіз ғана күте бастады.

Бірір минут өтіп, сахна пердесі де ашылды. Барша жиналған көрермен ал-дына шығып жатқан актерлер танымал еді. Анау шашы бурыл, қаба сақалды Бо-лат Қасенов деген тәжірибелі, майтал-ман өнерпаз, мынау Жәдігер Омарұлы, Алматыдағы өнер академиясын былтыр ғана бітіріп, косалқы құрамға енді ғана қосылған жас, бірақ жігерлі, көркем жігіт, ал Гамлеттің анасы Гертруданы сомдайтын актриса, осы өңірдің кезін-де бірінші сұлуы есептелген Гүлзада Үәлиева ханым. Отырған еркектердің көбісінің әйелдерінен жасырып ұстаған құпия махаббаты, арманы. Король Клав-дидің рөлінде, театрда көп жыл жұмыс істеген тағы бір өнер тарланы Тұрсын Ақжанов, ал ханзада Гамлетті басты құрамға соңғы жылдары ғана кірген Ри-шат Талап орындайды. Режиссер мырза басты рөлге Ришатты тағайындағанда бірнеше принципті ұстанды. Актердің жасы, сезімталдығы, туа біткен кер-бездігі және дисциплинасы. Осы соңғы қасиетті режиссер дарынын да жоғары бағалайтын.

Дуэль

«Гамлет» Шекспирдың ең әйгілі, ең терен, ең күрделі драмасы ғана емес, ол әрі ең ұзақ пьесасы. Кейіндері әктіге бөл-генде, ол бес әктілі боп шықты. Оны қой-

ғанда міндетті түрде бір үзіліс жасады, бірақ кейде екінші үзілісті қосады. Бүгін сахна пердесі екі рет жабылды. Шай, кофе, десерттің үстінде әңгімелер қой-ылымның өткен маусымнан өзгешелігі, актер құрамының жаңаруының пайдасы із зияны жайлы өрбіді. Драманың траге-диямен аяқталарын жүз рет көрсе де, осы жолы кульминацияның қалай боларын ансаған қонақтар шайларын асыға ішіп, орындарына қайтты.

Гамлет пен Лазрттың дуэлі. Екі ак-тер семсерлерін айқастырады. Дуэльдің соңына таман у қосылған шарапты хан-ша ішіп құлайды.

Гамлет: – Арамызда сатқын бар! Кім айып-кер? Табыңдаршы!

Лазрт: – Алдыңда тұр айғағың: ...Король, король күллісіне күнәкар!

Гамлет: – Токта, мынау ұлы ма? Мә, ендеше, ұлы болат иесін тапсын өзінің. Корольді түйрейді.

Тұрсын жан түршігерлік дыбыс шығарып, жерге сылк ете құлайды. Ришаттың қолындағы семсердің сынық екені енді ғана байқалды. Оның ұшынан қан тамшылап сахнаның еденін қызыл түске бояй бастады. Алғашқы сәтте бұны қолдан жасалған қызыл сұйықтық деп назар аудармаған көрермен, сахнада қалт етпей сасқалақтап қалған актер-лердің бозарған қалпынан бір поленің болғанын аңғара бастады. Олар да бір орында құйып тастағандай отыра берді. Үнсіздік қойылымды ең соңғы қатарда тамашалап отырған режиссердің дереу жедел жәрдемді шақыр деген айғайымен лезде барлық адамның абыр-дабырына ұласты.

Ришаттан баскасы Тұрсын ағаға жүгірді, көрермендердің кейбірі мұнда қалғысы келмей сыртқа асықты, кейбірі полиция келіп осында түн жарымға дейін тергеу басталатынын қаламай үйлеріне зытты. Театр директоры болған жайтты біле сала шұғыл түрде есіктерді жабуға бұйрық беріп, сытылып шығуға үлгерме-гендер сөйтіп іште қалуға мәжбүр болды.

Алғашқы қадам

Шын трагедияға айналған жерге қа-ланың жедел жәрдем қызметі келіп Тұр-сын Ақжановтың өлімін хабарлады. Ол алғашқы жәрдем көрсетілгенге дейін жан тәсілім еткен. Тез арада полиция да жет-ті. Бұл күні кезекшілікте тергеу бөліміне жақында қосылған Оңтүстік Қазақстан университеті заң факультетінің түлегі Гүлнәр Ырысова болатын. Толықша кел-ген, ақсары жүзді жас бикеш кабинетте отыра бергендіктен іші пысып жүретін. Адамның ажалы, әрине, әрқашанда қасірет, бірақ қағаз актарудан гөрі, нағыз

қылмыстарды ашу, тергеу жүргізуге асыққан, жастық энергиясы ағылып-тө-гіліп жатқан Гүлнәрға бөлімше бастығы-ның театрға бару бұйрығы көптен күткен қызық тапсырмадай естілді. Әрі бұл кез-де жас маман театр сахнасында адамның өлгенін әлі білген де жоқ еді.

Аға жедел уәкіл, криминалистпен бірге жеңіл көлікке жайғасқан Гүлнәр өзінің тұңғыш ісіне қадам басты. Жедел тергеу тобы ішке кіргенде, оларды бөлім-шелік полиция қызметкері қарсы алып, барлық мән-жайды түсіндірді.

Көрермендерді тезірек босату үшін бәрінен жылдам, қысқаша куәгерлік жауаптар алынды. Сахна түгел фото, видеоға түсірілді, семсерлер пакетке оралды. Марқұмның денесі жедел жәр-дем көлігіне апарылып, моргқа меди-циналық сараптамаға жөнелтілді. Аға уәкіл басшылыққа жұбату сөздерін ай-тып, мұндай шоктан стресс алған театр қызметкерлеріне психологиялық көмек алуға кеңес берді. Енді ғана естерін жия бастаған марқұмның сахналастары су сұрап, көздерінен аққан жастарын тыя алмай, отырған жерінен тұрмай күй-зеліс, күніренуге ұласты. Болат аға тіпті костюмерден гримеркасындағы ілулі тұрған пиджағының қалтасынан қысым түсіретін дәрісін алғызып ішті. Ришат үндемей ғана, басын қолымен ұстап, бетін алақанымен жауып, еміс-еміс ыңырси берді.

Қалалық ішкі істер басқармасына жеткізілген Ришат пен театр директо-ры түсініктемелерін асықпай баяндап берді. Олардың айтуынша реквизитке жауапты адам ауырып, үйде жатқанына екі жетпей болып қалды. Бұрындары спектакльдерде тек бутафорлық пласти-калық қылыштарды ғана пайдаланған екен. Өткен айда гастрольде жүрген сол жасанды қаруы сынып, бұларға шұғыл семсер табу керек болғандықтан, жергілікті мәдениет үйінен екі шпага алғызып, қайтаруды ұмытқан. Енді міне селқостықтың ащы зәрінен зардап шегіп отырған күйі осы.

Ешқандай қасақана мақсат тұтпаған Ришатқа ҚР Қылмыстық кодексінің 23-бабына сәйкес жаза қолданбайтыны айтылды. Одан барлық деректер алынған соң Ришат үйге жеткізілді. Ал театр бас-шысына, бірден-бір жауапты лауазымды тұлға ретінде, кодекстің 21-бабы бойын-ша, яғни абайсызда жасалған қылмыс деп алдын-ала кінә тағылатынын, тегін қорғаушыға хакысы бар екені ескертілді. Қаланың құрметті азаматы, мәдениет қайраткері, өмірінде бұрын ешқашан жауапқа тартылмағандығы әрі орасан зор психикалық күйзелісті басынан өткер-гендігі ескеріліп, театр директоры Жәні-бек Төрежан да қаладан кетпеу тілхатын қалдырған соң үйіне жіберілді.

Күдік

Бұл оқиға келесі күні қала, облыс деңгейінде телеарналарда, басылымдар-да баяндалып, елді дүр сілкіндірді. Сүйікті актерлерінің денесі мәйітханада медициналық сараптамадан өтіп, туы-старына қайтарылғанда, халық онымен қоштасуға, театрға лек-легімен ағылды. Араларында Гүлнәр да болды. Көптің арасында Ришаттан көзін үзбей, соның әр қимылын аңдып тұрды. Орташа бой-лы, қой көзді, қолан қара шашты, толық жүзді отыздар шамасындағы көркем жігіттің оғаш жүрісінен, ажарынан секем алған Гүлнәр бөлімшеге қайтқанда бір-ден сараптамаға үнілді. Онда семсердің ағзаның ішіне 15 см-дей өтіп, өлімнің қан кетуі мен маңызды органдардың зақымдануынан болғаны жазылған. Семсерлердің сараптамасында олардың диоралиминийден жасалғанын, екеуінен де клейдің ізі табылғаны айтылған. Гүл-нәр лезде Жәнібек Төрежанның түсінік-темесін алды да, семсерлерді сұрап алған мекеменің атын қарап, анықтамалықтан нөмірді тауып терді.

Байланысқа шақырылған мәдениет үйінің басшысы, семсерлердің жаңа болғанын, ешқашан сынбағанын және сол жаңа қалпында берілгендігін жүз қайталап, құдай атымен ант ішті. Күдігі өсе бастаған тергеуші Ришаттың үйіне барып қосымша тергеу жасауды ұйғарды. Бөлім бастығынан рұқсат сұрап, актердің пәтеріне тартты. Ол егде анасымен екі бөлмелі пәтерде тұрады екен. Ришаттың келуін күтіп, Гүлнәр үй ішін көзбен шолды, шақфтың йінек есігінен бір фото назарына ілінді. Жанына тақап, анасынан бұл Ришаттың әпкесі Рита мен ұлы Ринат екенін біліп алды. Ұлдың бет-әлпеті бұл отбасыға қарағанда, о дүниелік болған Тұрсынға келетінін байқап, іштегі туын-даған күдігі ұлғая түсті.

Ришат үйге оралғанда, Гүлнәр өзінің біраз сұрақтарын қойып, нақты жауап алуға тырысты. Актердің айтқандарын жазып алып, шешесінің төлқұжатын қа-рап көрді. Ол кісі баяғыда өмірден озған жұбайының тегін алмай, өзінің фамилия-сында қалған екен. Арнайы уақыт бөлгені үшін рақметін айтып Гүлнәр қаланың шалғай ауданындағы Ританың үйіне ат-танды. Жолда папкасындағы файлдардың бірінен, қазаға ұшыраған Тұрсынның суреттерін мұқият қарап шықты.

Рита жұмыстан келгенше подъезде күтіп тұрған ол үйге беттеген ұл бала-ны жазбай таныды. Жаңағы өзі көрген суреттегі Ританың баласы. Ішінен «бұл айнымаған Тұрсын ғой» деген жас тер-геуші күдікпен балаға тесіле қарай берді. Біраздан соң Рита да кеп қалды. Үйге кіріп, қойылған сұрақтарға қысқа жауап қайтарған ол үнемі інісінің мейірімділі-гін, адалдығын қоса айта берді.

Рита ханым, куәлігіңізді беріңізші, хаттама үшін мәліметтеріңізді жазып алайын!

Қолына құжаты тиген соң, назарына тегі ілінді.

– Ескараева? Бұл жолдасыңыздың фамилиясы ма?

– Жок. Әкемнің фамилиясы.
– Ал бауырыңыздың тегі неге Талап?
– Бір ағамыздың есімі әрі лақап аты. Артистерді білесіз ғой.

– Туғанда ол Ескараев болды ма?
– Иә!

Ританың пәтерінен Гүлнәр ары қарай бастарына қасірет түскен қаралы Ақжа-новтар әулетіне жылжыды.

Қаралы әулет

Үйге толастамай ағылып жатқан көңіл айтушылардан жесірін, бала-шаға-сын жарты сағатқа жырып алып, олармен ең түпкі бөлмеге беттеді. Алдымен көңіл айтып, ағаның талай спектакльдерін тамашалағанын шын жүректен бөліскен ол, марқұмның әріптестерімен, әсіресе, Ришат Талап мырзамен қарым-қаты-насын сұрады. Ешқандай араздықтың, еске аларлықтай дау-жанжалдың өмірі болмағанын, қайта марқұмды барлығы сыйлап, құрметтегені, жастардың оған тек ізет көрсетіп жүргені айтылды. Ри-шаттың осы үйге келіп, еңіреп, ағам-ау деп зар жылағанын, бүкіл өмір бойы өзін қарыздар, күнәһар ғып санайтынын, бұлардың оған кешіріммен қарайтында-рын да Гүлнәрмен жасырмай бөлісті.

Түнде Гүлнәр, өлім болған жерден алынған куәгерлердің жауаптарын қай-та оқып шықты. Олар да екі актердің арасында үлкен ұрыстың, кикілжіңнің ешқашан болмағанын айғақтады. «Сонда егер ол шынымен де қасақана өлтірсе, оның бір-ақ мотиві бар, ол туысы үшін өшін алу» – деп Гүлнәр ішінен байлам жасады. Ал енді бұған дәлелдер керек. Ең басты дәлел генетикалық сараптама жүргізу.

Сараптама

Ертесінде бастығымен гипотезасын бөліскен ол, прокурордан ДНК-сарапта-ма жасауға рұқсат алуды сұрады.

– Бізде қасақана қылмыс жасал-ғанды дәлелдейтін зат бар, клейленген семсерлер, енді мотивін дәлелдеуге тек ДНК анализі жетпей жатыр, сонда Ришаттың да тегін ауыстыруының шын себебі анықталады. Ол әпкесінің арын таптап, өз баласын мойындамаған Тұр-сыннан кек алуды ойлауы әбден мүмкін. Тіпті секем тудырмас үшін фамилиясын өзгерткен, актер болған соң да Алма-тыға кетпей, жергілікті театрда қалған. Міне, мен Алматыдағы театрлардан оған шақыру жіберілгендігін ресми сұраныс арқылы білдім.

– Түсініп тұрмын ғой, Гүлнәржан, мен де жазықсыз Жәнібектің сотталып, екі жылға бостандығынан айырылғанын қаламаймын. Бірақ прокурордан ДНК анализ жасауға рұқсат алу үшін сенің ішкі күмәнің жеткіліксіз. Тек екі адам бір-бірі-не неге ұқсас деп сұрау салу жарамайды, – деп сөзін кесті бөлімше басшысы. – Ал, бірақ саған отбасының көршілерінен, та-ныстарынан, достарынан баланың әкесі туралы мәліметтерді жинастыруға рұқсат бере аламын, сосын соттың мұрағатына кіріп Ескараеваның Ақжановтан әкелікті растауды не алимент төлеуді талап ететін арыздарды іздеп көр.

Ақ батадай қабылданған насихат сөздермен қаруланған жігерлі тергеуші сот мұрағатына соғып, Ескараеваның атынан түскен барлық арыздарды табуға сұраныс берді де, Ришат тұрған үйге ба-рып, көршілерін аралауға кірісті. Ұлдың әкесін білмесе де, көрші-қолан Ританың тұрмысқа шықпағанынан хабдарар екен. Тынымсыз Гүлнәр Ришаттың пәтеріне қайта кіріп, анасынан немересінің әкесі жайлы сұрады. Басында жауаптан жал-таруға тырысқан ол, Гүлнәрдің ДНК сараптама жүргізетінін естіп, болған жайды енді жасырмады. Шынымен де опат болған Ақжанов қызымен кездесіп тұрған, Рита одан жұмыт болғанда оның үйленгенін білмесе керек, ол кезде Тұр-сын аса танымал актер де емес-тұғын. Театрдағы қайғылы оқиғада Тұрсынның Ришаттың қолынан мерт болғанын есті-генде қартаң әйел шидің неден шыққа-нын іштей пайымдаған. Баласының қылмысының астарында әпкесі мен жи-ені үшін кек алу жатқанын да аңғарған, баласына білдіртпесе де, ұлы мен анасы сөзсіз бір-бірін ұғысқан.

Кенжесінің сотталатынына көзі жеткенде байқұс анасы Гүлнәрдің ал-дында өзін ұстай алмай, жылап жіберді. Тағдырына налып, қылмыскер ұлына аяушылықпен қарауды сұрады. Гүл-нәр апаны аяп, жұбатып, ұлына құқық қорғаушы органдарына өз қалауымен келіп, қылмысын мойындауға кеңес берді. Кешке қарай мұрағатқа соққан Гүлнәрға сұранысы өңделгені және Ескараеваның атынан осыдан он төрт жыл бұрын бір арыз түскенін айтылды. Ол арыздың көшірмесі қолына берілді. Онда Рита азамат Ақжановты бала-сының әкесі ретінде танытуын талап еткен.

Келесі күні анасының тілін алған Ришат Талап құзырлы органға өз қа-лауымен берілді. Ол уақытша қамауға алынып, Қылмыстық кодекстің 24 және 20-баптары бойынша қылмысқа дайын-далу және қасақана жасалған қылмыстық құқық бұзушылық деген айып тағылып, іс ашылды. Қылмысын мойындаған ол, бұл әрекетін әулеттің арын таптаған адамға әділетті жаза беру ниетінен туын-дады деп ақталды.

Бұл іс ош алу құралына айналған сем-сер атымен, кек семсері деп аталып кетті.

Нұржан ТҮМЕНОВ

Редакторлар кеңесінің төрағасы – директор
Жаныхмет АҒЫБАЕВ

Бас редактор **Айнұр СЕМБАЕВА**
Бас редактордың орынбасары **Шолпан ҚАРАЕВА**

Нөмірдің кезекші редакторы **Ерлік КЕБЕКБАЙ**

Меншік иесі:
«ЗАҢ» МЕДИА-КОРПОРАЦИЯ»
ЖАУАПҚЕРШІЛІГІ ШЕКТЕУЛІ СЕРІКТЕСТІГІ

МЕНШІКТІ ТІЛШІЛЕР:

Нұр-Сұлтан	Айша Құрманғали 8 707 851 91 13.
Алматы облысы	Нұрбол Әлдібаев 8 701 357 66 84.
Ақтөбе облысы	Жансая Есмағанбетова 8 705 398 62 83.
Маңғыстау облысы	Жазира Әбіп 8 702 514 54 44.
Қызылорда облысы	Гүлбану Мақажан 8 701 697 39 86.
Түркістан облысы	Сейітхан Құлмаханбетов 8 707 771 19 59. Шадияр Мекенбайұлы 87757335665
Батыс Қазақстан облысы	Нұрлыбек Рахманов 8 707 177 80 70.

РЕДАКЦИЯНЫҢ МЕКЕНЖАЙЫ:

050012, Алматы қаласы,
Х.Досмұхамедұлы көшесі
68 «б»-үй.
Қабылдау бөлмесі:
292-43-43, 8 708 929 9874, zangazet.kz
E-mail: zankreklamaastana@mail.ru
«Заң газеті» аптасына 2 рет –
сейсенбі, жұма күндері жарық көреді.
Жеке таралым 8019 дана
Апталық таралым 16 038 дана

Тапсырыс №14 Индекс 65921

Газет Қазақстан Республикасы бойынша таралады

Газетіміздің электронды нұсқасын **ANMEDIA.KZ** сайтынан оқи аласыздар.

Газет бетіндегі жарияланымдардың позициясы мен фактілері үшін редакция жауап бермейді.

Жарнама мен хабарландырулардың мазмұнына жарнама беруші жауапты. Жарнама берушінің жіберген қателігіне байланысты та-лап-тілектер хабарландыру жарияланған күннен бастап екі ай мерзім ішінде қабылданады.

Газетті есепке қою туралы **№16297-Г куәлікті 2017 жылғы 12 қаңтар-да** Қазақстан Республикасының Ақпарат және коммуникация министрлігі берген.

Газеттің терімі мен бет қаттау жұмыстары «Заң» Медиа-корпорация» ЖШС компьютерлік орталығында жасалды. Алматы облысы, Іле ауданы, Өтеген батыр ауылы, Сейфуллин көшесі, 2«б», «Принт плюс» ЖШС баспаханасында басылып шығарылды. Тел.: факс. 8 (727) 51-78-27, 8 (727) 51-78-31